

Research Paper

Non-Governmental Organizations and Construction of Environmental Issues: Stopping the Biogeme Project in Anzali Lagoon

Susan Tahmasebi^{1*} , Mohammad Javad Zahedi Mazandarani² , Sadegh Salehi³

¹ Ph.D. student in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran, susantahmasebi@pnu.ac.ir

² Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran, m_zahedi@pnu.ac.ir

³ Professor of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Mazandaran University, Babolsar, Iran, s.salehi@umz.ac.ir

[10.22080/ssi.2024.26773.2172](https://doi.org/10.22080/ssi.2024.26773.2172)

Received:

February 19, 2024

Accepted:

July 17, 2024

Available online:

August 31, 2024

Keywords:

social constructionism;
claims making;
environmental issues;
non-governmental
organizations; Gilan
Province.

Abstract

Objectives: This research aims to study the role of non-governmental organizations in environmental construction issues, with a focus on the biogenic sedimentation project in Anzali Lagoon from a social perspective. With the beginning of the experimental stages of the biogeme project, the anti-biogeme movement was launched in Gilan province, with the city of Anzali being a focal point where NGOs were one of the main contenders of this movement. Assertion as part of the social constructionist approach is highlighted in the way environmental problems, as well as the means and methods of addressing them, are constructed and contested. This type of understanding of environmental problems does not mean defining them without considering their objective dimensions. Rather, it means that attention must be paid to social, cultural, political, and historical processes related to the emergence of such problems. **Method:** The research is qualitative in nature and is conducted based on the content analysis of texts obtained from interviews, observations, and documents. The participants are 26 founders and board of directors of environmental NGOs in Gilan province, and the required information was collected through in-depth interviews as well as documents and field observation. **Findings:** Based on the study of the activities of NGOs in the field of environment, especially resistance against the implementation of biogeme, six overarching themes, including scientific, rhetorical, educational-promotional, media, organizational communication, and practical tactics in political conflict, were extracted from the data obtained in the course of the study which indicates the way NGOs perform in the environmental construction issues. **Conclusion:** Through a process that includes the performance of organizations in the aforementioned themes, the issue of biogeme is taken into consideration in the public arena, and a decision is made based on the demands and claims of NGOs to solve it. With this description, the result of the NGO activism in the field of biogeme projects accompanied an order to stop their implementation.

*Corresponding Author: Susan Tahmasebi

Address: Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran,

Email: susantahmasebi@pnu.ac.ir

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

2538-3612 © The Author(s)

Published by University of Mazandaran

Extended Abstract

1. Introduction

There have always been unfavorable environmental conditions, but many have been raised as problems only after the establishment of social platforms. One of the important ways to raise awareness and attract the cooperation of people in society to resolve these issues is to form people-oriented environmental organizations and groups and provide the necessary grounds for their activities. These organizations, especially in local communities, due to their greater communication and recognition, can play a major role in managing various affairs alongside governments.

Giulan province is one of these local communities that are very important in terms of environmental characteristics. One of the important environmental issues in Giulan province is the problem of the Anzali Lagoon. Even though the Anzali Lagoon has many functions and importance for local communities and for the whole country, like other wetlands in the world, it has become a victim of improper use, and its condition is such that some have considered the wetland to be a pre-death coma. One of the main problems of the Anzali Lagoon is the high volume of sediments. As a result, the depth of the wetland decreases, and it dries up in large parts of it. To solve this problem, after the call of the Environmental Protection Organization, a knowledge-based company proposed a sedimentation plan for the Anzali Lagoon called Biogeme. This plan was stopped after the initial acceptance in the first phase, which was being implemented as a test in a part of the wetland, due to the concern of people, activists, and environmental organizations. The functioning of people's

organizations that, as a social force, have succeeded in stopping a large environmental project is an important issue that requires sociological explanation. Therefore, the current research deals with this issue with a constructionist approach, and its main question is, how did non-governmental organizations act in the social construction of environmental issues, and specifically, the environmental issue of the biogeme project in the local community of Giulan province?

2. Methods

Apart from using a case study in the course of the current research, NGOs' activities in the environment field in Giulan province were taken into account, with the main focus on the biogeme project in the Anzali Lagoon. The purposeful sampling method with maximum diversity was used to select the research population. The people who were interviewed had the most information on the subject under study and actively participated in the process of demanding the biogeme project. Finally, 26 people who were either founders or board members of NGOs in Giulan province were selected. The theoretical saturation was considered a criterion for determining the sample size. By using semi-structured interview tools, observation, field notes, and documentation, the necessary information was collected and converted into textual data. The method of data analysis was thematic, and the themes were extracted through inductive and inductive methods.

3. Results

Six themes and propositions were extracted from the research data, which are as follows:

1- Communication with scientists and the scientific validity of citations: The

scientific performance of NGOs occurs at different levels of collecting documents to ascertain the issue of biogeme and simplifying them for a better understanding of the audience and verifying the opposite claims.

2- The role of language and the rhetorical performance of NGOs: The power of expression, meaning the conscious use of communicative and eloquent language to enhance the persuasive power of the environmental claim, leading to an increase in its effectiveness.

3- Media performance of NGOs: non-governmental organizations, by publicizing the environmental issue of biogeme, through traditional media and social networks, receive feedback from society.

4- Promotional and educational performance of NGOs: One important way for non-governmental organizations to publicize issues is through their educational and promotional activities in the target society.

5- Practical tactics in policy-making disputes: The main focus in this stage of claiming environmental issues is the political arena.

6- Relations of NGOs with society: Non-governmental organizations communicate with individuals and groups in society to create awareness about their goals and seek cooperation from individual and volunteers.

4. Conclusion

In order to gain scientific agreement in the competition domain with the proponents of biogeme, NOGs established extensive communication with experts and various scientific bodies. First, they should know the issue through scientific studies and collecting documents, and then present the issue with the help of methods such as applying the media, education and promotion, rhetorical methods, and organizational communication with the targeted people, organizations, and policy-makers. By accepting the issue among the audience, in the last stage, where the issue is related to decision-making in the political conflict, it competes with the competitors, and in case of attracted policy-makers, the process of making the issue is completed, and a decision is made accordingly. This construction is done within the social and cultural context of the society, and the different stages of collecting, planning, and disputing the claim are not separate from each other but overlap and interact.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

The article is extracted from a doctoral dissertation with the guidance of supervisors.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

علمی پژوهشی

سازمان‌های غیردولتی و بر ساخت مسائل محیط زیست: توقف طرح بایوجمی در تالاب انزلی

سوسن طهماسبی^۱ ID، محمد جواد زاهدی مازندرانی^۲ ID، صادق صالحی^۳ ID^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران،susantahmasebi@pnu.ac.ir^۲ استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران، m_zahedi@pnu.ac.ir^۳ استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابل‌سر، ایران، s.salehi@umz.ac.ir [10.22080/ssi.2024.26773.2172](https://doi.org/10.22080/ssi.2024.26773.2172)

چکیده

اهداف: مقاله حاضر با هدف مطالعه نقش سازمان‌های غیردولتی در بر ساخت مسائل محیط زیست و با تمرکز به پروژه رسوب‌زدایی بایوجمی در تالاب انزلی، از منظری اجتماعی نوشته شده است. با آغاز مراحل آزمایشی پروژه بایوجمی، جنبش ضد بایوجمی در استان گیلان با مرکزیت شهر انزلی به راه افتاد که سازمان‌های غیردولتی یکی از مدعیان اصلی این جنبش بودند. ادعاسازی به عنوان بخشی از رویکرد بر ساخت‌گرایی اجتماعی، شیوه‌ای را که مشکلات محیط زیستی و همچنین ابزارها و شیوه‌های رسیدگی به آن‌ها از نظر اجتماعی ساخته شده و مورد مناقشه قرار می‌گیرند، برجسته می‌کند. این نوع برداشت از مشکلات محیط زیست به معنای تعریف این مسائل بدون توجه به ابعاد عینی آن‌ها نیست. بلکه منظور این است که باید به فرآیندهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و تاریخی مربوط به پیدایش چنین مشکلاتی نیز توجه کرد. روش مطالعه: پژوهش با روش مطالعه موردی کیفی و مبتنی بر تحلیل مضمون متون حاصل از مصاحبه، مشاهده و اسناد انجام شده است. مشارکت‌کنندگان ۲۶ نفر از مؤسسان و هیأت مدیره سازمان‌های غیردولتی محیط زیستی استان گیلان هستند و اطلاعات مورد نیاز به کمک مصاحبه عمیق از مشارکت‌کنندگان، مطالعه اسناد و مشاهده میدانی گردآوری شد. یافته‌ها: بر اساس مطالعه فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در زمینه محیط زیست، بالاخص در زمینه مقاومت علیه اجرای بایوجمی، شش مضمون فراگیر شامل عملکردهای علمی، بلاغتی، آموزشی- ترویجی، رسانه‌ای، ارتباطات سازمانی و تاکتیک‌های عملی در مناقشه سیاسی، از داده‌های حاصل از تحقیق استخراج شد که بیانگر شیوه عمل سازمان‌های غیردولتی در فرآیند بر ساخت مسائل محیط زیستی است. نتیجه‌گیری: طی فرآیندی که شامل عملکرد سازمان‌ها در مضامین مذکور است، مسأله بایوجمی در عرصه عمومی مورد توجه قرار گرفته و تصمیم‌مبندی بر خواست و ادعای سازمان‌های غیردولتی، برای حل آن گرفته می‌شود. با این وصف نتیجه کنشگری سازمان‌های غیردولتی در زمینه پروژه بایوجمی، در نهایت دستور توقف اجرای آن را به همراه داشت.

تاریخ دریافت:

۳۰ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۷ تیر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۰ شهریور ۱۴۰۳

کلیدواژه‌ها:

بر ساخت‌گرایی اجتماعی؛
ادعاسازی؛ مسائل محیط
زیست؛ سازمان‌های غیردولتی؛
استان گیلان.

* نویسنده مسئول: سوسن طهماسبی

آدرس: دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران. ایمیل: susantahmasebi@pnu.ac.ir

این مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز بین‌المللی کربن کامنز از نوع نسبت‌دادن-غیرتجاری-بدون انشقاق ۴/۰ است.

ناشر: دانشگاه مازندران © نویسنده(گان) ۲۵۳۸-۳۶۱۲

۱ مقدمه و بیان مسأله

ایفا کرده‌اند. منافع متعدد تالاب‌ها، آن‌ها را در زمره مهم‌ترین و ارزشمندترین زیست‌بوم‌های جهان برای حفظ تنوع زیستی و فرهنگی قرار می‌دهد» (صالحی و غلامدوست اشکیکی، ۱۳۹۲: ۱۰۶). با وجود اینکه تالاب انزلی کارکردها و اهمیت فراوانی برای جوامع محلی و نیز برای کل کشور دارد، اما همچون سایر سرزمین‌های تالابی در جهان، قربانی استفاده نادرست شده و وضعیتش به نحوی است که برخی، روزگار تالاب را در اغمای پیش از مرگ تلقی کرده‌اند. کاهش و رفع بحران موجود در این تالاب به مطالعات و اقدامات وسیع در ابعاد اجتماعی و فرهنگی در کنار ابعاد فنی و اکولوژیکی آن نیازمند است.

یکی از معضلات اساسی تالاب انزلی، حجم بالای رسوبات و در نتیجه کاهش عمق و خشک شدن تالاب در بخش‌های بزرگی از آن است. برای رفع این معضل، بعد از فراخوان سازمان حفاظت محیط زیست، طرح رسوب‌زدایی تالاب انزلی (طرح بایوجمی^۲)، توسط یک شرکت دانش بنیان پیشنهاد شد. این طرح بعد از پذیرش اولیه در سال ۱۳۹۴ و اجرای مراحل آزمایشی در استخرهای پرورش ماهی، در همان فاز اول که به صورت آزمایشی در ۲۰۰ هکتار از تالاب در حال اجرا بود، به دلیل نگرانی مردم، فعالین و تشکل‌های محیط زیستی، بعد از گذشت چند ماه و در خرداد ۱۳۹۸ متوقف شد. شرکت مجری با حمایت سازمان حفاظت محیط زیست کشور، مدعی انجام نوعی اقدام زیست‌پالایی برای رسوب‌زدایی این تالاب بود. اما در جریان کار، گروهی دیگر به رهبری و مدیریت سازمان‌های غیردولتی، مدعی مسأله‌ساز بودن پروژه بایوجمی به لحاظ محیط زیستی و انسانی و خواهان توقف آن شدند. این‌که چگونه در جریان چالش‌های این دو گروه، سازمان‌های غیردولتی بر مجریان بایوجمی غلبه کرده و موفق به توقف آن شده‌اند، موضوع قابل توجهی است که نیازمند تبیین‌های گسترده جامعه‌شناختی

وضعیت‌های نامطلوب محیط زیستی همواره وجود داشته است، اما بسیاری از آن‌ها تنها پس از فراهم شدن بسترهای اجتماعی، به عنوان مسأله مطرح شده‌اند. یکی از راه‌های مهم جهت آگاهی‌بخشی و جلب همکاری افراد جامعه برای تلاش در جهت رفع این مسائل، تشکیل سازمان‌ها و گروه‌های مردمی محیط زیستی و فراهم‌سازی زمینه‌های لازم برای فعالیت آن‌ها است. در بسیاری از جوامع، سازمان‌های غیردولتی^۱ از عوامل تأثیرگذار بر ایجاد نگرش‌ها و رفتارهای محیط زیست‌گرایانه هستند. «فعالیت این سازمان‌ها ریشه در روزگاری دارد که مردم داوطلب، در سایه اقتدار و آمریت دولت، ایده‌ها، مذاهب و فلسفه‌های خود را ارتقا می‌دادند» (زاهدی، ۱۳۸۸: ۶۵). فعالیت سازمان‌های غیردولتی در زمینه افزایش آگاهی‌های محیط زیستی، جلب مشارکت و تقویت سرمایه اجتماعی، سبب توسعه ظرفیت‌های مردم محلی در جهت حفاظت از محیط زیست شده است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۴). این سازمان‌ها بالاخص در جوامع محلی به دلیل ارتباط و شناخت بیشتر، می‌توانند نقش عمده‌ای در اداره امور مختلف، در کنار دولت‌ها ایفا کنند.

استان گیلان یکی از این جوامع محلی است که از لحاظ ویژگی‌های محیط زیستی، بسیار حائز اهمیت است. به علاوه همچون سایر مناطق کشور همواره از انواع آلودگی‌ها و تخریب‌های محیط زیستی مصون نبوده و با افزایش جمعیت، توسعه شهرنشینی و صنعت، بر کمیت و کیفیت این مسائل افزوده شده است. «یکی از مسائل محیط زیستی مهم در استان گیلان مشکلات مربوط به تالاب انزلی است. زیستگاه‌های تالابی یکی از مهم‌ترین اکوسیستم‌های طبیعی کره زمین هستند که از گذشته نقش زیادی در توسعه جوامع اطراف خود

^۲ Biogeme طرح بایوجمی، پسوند بایو را مبتنی بر (Biogeme ادعای پایه زیستی داشتن مواد مورد استفاده در رسوب‌زدایی، انتخاب کرده است)

^۱ Environmental NGOs

لطفی و رازقی (۱۳۹۸) در تحقیق «تحلیل برجسته‌سازی مسائل اجتماعی در سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی استان تهران» با روش نظریه‌مبنایی و تکنیک مصاحبه نیمه‌ساختاریافته دریافتند کار کودکان، سوءاستفاده از آن‌ها و کودکان ساکن مناطق آسیب‌پذیر و فقیرنشین برخی از اصلی‌ترین گروه‌های آسیب‌پذیری هستند که سمن‌ها طی فرآیندی بر ساخت کرده و به دنبال حل مشکلات آن‌ها هستند. هاشمی^۱ و همکارانش (2019) تحقیق «رابطه بین سازمان‌های غیردولتی محیط زیستی و دولت در ایران» را با روش ترکیبی کمی و کیفی در هشت استان کشور انجام دادند. نتایج نشان می‌دهد که ارتباط کمی بین سازمان‌های غیردولتی و دولتی وجود دارد. اگرچه این سازمان‌ها به عنوان سازمان‌های توسعه‌محور از موقعیت مناسبی برای فعالیت‌های توسعه‌ای برخوردارند، اما توانایی آن‌ها به‌خوبی از سوی دولت درک نشده است. کوان^۲ (2018) در تحقیق «هماهنگی در ادعا^۳: حمایت از سیاست‌های سازمان‌های غیردولتی محیط زیست در چین» با به‌کارگیری نظریات چارچوب‌بندی اسنو و بنفورد^۴ به مطالعه ادعاهای محیط زیستی چین می‌پردازد. داده‌های حاصل از مصاحبه‌های عمیق از سازمان‌های غیردولتی نشان داد کاربرد نمادهای فرهنگی مورد قبول دولت چین توسط سازمان‌های غیردولتی، منجر به هم‌سویی دولت با آن‌ها و پذیرش برنامه‌هایشان توسط مخاطبین شده است. نصیره‌عبدالله^۵ و همکارانش (2014) پژوهشی با عنوان «سازمان‌های غیردولتی محیط زیستی مالزی در شبکه جهانی وب» را با روش تحلیل محتوا انجام دادند. محققان سه سازمان غیردولتی محیط زیستی در مالزی را انتخاب نموده و با تحلیل وب‌سایت آن‌ها مشخص شد که سازمان‌های غیردولتی از طریق عناصر بلاغی مثل تصاویر در کمپین‌های آن‌لاین خود، آگاهی عمومی گسترده‌ای از ارزش منابع طبیعی و

در کنار سایر علوم است. تقابل بین دو گروه مدعی محیط زیست که در نهایت مانع اجرای بایوجمی در تالاب می‌شود، به عنوان یکی از موضوعات مهم محیط زیستی، اگر به‌درستی مطالعه شود، می‌تواند الگویی برای سایر مسائل محیطی، بالاخص درون کشور و با زمینه اجتماعی مشابه باشد. چگونگی عملکرد سازمان‌های مردمی که به عنوان نیروی اجتماعی، موفق به متوقف کردن یک پروژه بزرگ محیط زیستی شده‌اند، یکی از موضوعات مهم و نیازمند تبیین جامعه‌شناختی است. لذا پژوهش حاضر با رویکرد برساخت‌گرایانه به این موضوع می‌پردازد و پرسش اصلی آن این است که سازمان‌های غیردولتی در برساخت اجتماعی مسائل محیط زیست و به‌طور خاص مسأله محیط زیستی طرح بایوجمی در جامعه محلی استان گیلان چگونه عمل کردند؟

۲ پیشینه پژوهش

با توجه به موضوع مورد بررسی، طیف متنوعی از تحقیقات در زمینه سازمان‌های غیردولتی، برساخت‌گرایی و محیط زیست در بخش پیشینه قابل طرح می‌باشند. نگاهی به سیر مطالعات در شاخص‌های ذکر شده، جایگاه تحقیق حاضر را روشن می‌کند.

برخی از این مطالعات به جایگاه سازمان‌های غیردولتی در جامعه و نقش آن‌ها در ارتباط با مسائل اجتماعی و محیط زیستی پرداخته‌اند. شاطری و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان «سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی و شیوه‌های جلب مشارکت اعضا» با روش نظریه‌مبنایی و مصاحبه عمیق با ۱۶ مطلع سازمان‌های غیردولتی، به این نتیجه رسیدند که شیوه اصلی اعضای سمن‌های محیط زیستی برای جلب مشارکت گروه‌های هدف، شیوه اقناع است. اعضای سمن‌ها برای تحقق این مهم، تلاش خود را بر آموزش و انتفاع گروه‌های مختلف متمرکز کردند.

³ Harmony at play

⁴ Snow, D.A. and Benford, R.D.

⁵ Nasirah Abdullaha, A.

¹ Hashemi, F.

² Qiaoan, R.

عبارت است از چارچوب دلبستگی به حفظ ظاهر منطقه، چارچوب طبیعت و حفظ زیبایی منطقه و چارچوب روستایی که بیشترین مضامین تحقیق در آن می‌گنجد. جاکو^۴ (2004) تحقیقی با عنوان «علم، سیاست و تصمیم‌گیری محیط زیستی در مناقشه لایروبی رودخانه بریزبن» انجام داد. وی نظریه ادعاسازی مسائل اجتماعی را با نظریه شبکه-کنشگر و نظریه مرکزکاری جامعه‌شناسی علم ترکیب می‌کند تا روشی را که در آن علم درگیر مناقشه بر سر حذف تدریجی لایروبی می‌شود، تحلیل کند. روش تحقیق مطالعه موردی مبتنی بر مصاحبه‌های عمیق با ذی‌نفعان مناقشه لایروبی است. نتایج حاصل از تحلیل مبتنی بر نظریه ادعاهای محیط زیستی، مراحل را که ادعای مشکل محیطی لایروبی مورد مناقشه و اعتراض قرار می‌گیرد، نشان می‌دهد. وی نتیجه می‌گیرد اگرچه علم نقش مهمی در برساخت لایروبی ایفا می‌کند، اما طیفی از عوامل اجتماعی و سیاسی نیز در این امر مهم هستند. هانک^۵ و همکارانش (2002) در پژوهش «چارچوب‌بندی‌های متفاوت در منازعات محیط زیستی توسط گروه‌های ذی‌نفع» به بررسی نقش چارچوب‌سازی در نزاع‌های محیط زیستی می‌پردازند. محقق از دیدگاه تحلیل چارچوب گافمن و نظریات اسنو و بنفورد استفاده کرده و از طریق مصاحبه با ۱۲۳ نفر از ذی‌نفعان این منازعات نتیجه گرفت که مدعیان مختلف یعنی سازمان‌های دولتی، بخش تجاری و گروه‌های محیط زیستی، با استفاده از چارچوب‌های ریسک، مدیریت تضاد، قدرت و نگرش به طبیعت، سعی در متقاعد کردن مردم دارند. برنینگهام^۶ (1998) در تحقیق «جاده پر سر و صدا یا ساکنان پر سر و صدا؟ اثبات اهمیت کاربرد رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی برای تحلیل مسائل محیط زیستی» به مطالعه موردی اعتراضات به یک جاده می‌پردازد که شرکت سازنده برای کاهش هزینه‌ها به جای آسفالت از بتن شیاردار استفاده کرده است. به همین دلیل عبور اتومبیل‌ها

مسائل مربوط به آن در جامعه ایجاد می‌کردند. بهاتی^۱ (2013) در تحقیقی تحت عنوان «نقش روابط عمومی برای ارتباطات مؤثر در سازمان‌های مردم‌نهاد» با کمک روش مطالعه اکتشافی، به مطالعه ۱۰۵ سازمان غیردولتی از طریق مصاحبه عمیق می‌پردازد. بر اساس نتایج، مهم‌ترین گروه‌های طرف ارتباط؛ داوطلبان عضویت، ذی‌نفعان، سایر سازمان‌های غیردولتی، دولت، رسانه، نهادهای تأمین مالی، عموم مردم و صاحبان عقیده^۲ هستند. اهداف سازمان‌ها از این ارتباط آموزش و تغییر نگرش ذی‌نفعان، جمع‌آوری وجوه از نهادهای تأمین مالی، جذب داوطلب، برقراری ارتباط با دولت و سایر سازمان‌های غیردولتی، بهبود روابط داخلی کارکنان و دریافت پوشش مطلوب از رسانه‌ها است.

دسته دیگری از تحقیقات تمرکزشان بر اهمیت دیدگاه‌های مبتنی بر پارادایم برساخت‌گرایی در مطالعه مسائل محیط زیستی است. ضابطیان و موسوی (۱۴۰۰) در تحقیق «بررسی سازوکارهای برساخت مسائل محیط زیستی؛ مورد مطالعه: کارزار مردمی توقف تونل بهشت آباد» با روش مطالعه موردی به بررسی چگونگی برساخت مسائل محیط زیستی در یکی از جنبش‌های فعال در حوزه آب می‌پردازند. از تحلیل مضمونی داده‌های حاصل از مشاهده مشارکتی و مطالعه اسنادی تحقیق، سه مضمون اصلی برساخت عقلانی مسأله، برساخت روانی مسأله و برساخت عملی مسأله به دست آمد. بیس^۳ (2009) در پژوهش «مطالعه حمایت ساکنان محلی و چارچوب‌بندی مدیریت رودخانه» به بررسی اعتراضات سازمان‌های غیردولتی و مردم محلی هلند علیه ساختن سد بر روی رودخانه‌ها، مبتنی بر نظریات چارچوب‌بندی اسنو و بنفورد پرداختند. نتایج نشان می‌دهد در مقابل چارچوب امنیت که مدیریت رودخانه مطرح می‌کند، سه چارچوب عمده دیگر توسط افراد مورد مطالعه مطرح می‌شود که

⁴ Jakku, E.

⁵ Hanke, r.

⁶ Burningham, K.

¹ Bhati, A.

² Opinion Leaders

³ Buijs, A. E.

کردن این خلأ، پژوهش‌هایی را با رویکرد برساخت‌گرایانه در این حوزه آغاز کردند.

نگاهی کلی به پژوهش‌های ذکر شده در این نوشتار، نشان می‌دهد که در چند دهه اخیر بسیاری از تحقیقات حول محور جنبش‌های محیط‌زیستی و برساخت مسائل محیط‌زیست توسط کنشگران این حوزه بوده است. برخی از پژوهش‌ها به طور خاص بر پایه دیدگاه‌های برساخت‌گرایانه، به مطالعه نقش عاملان انسانی و گروه‌های محیط‌زیستی پرداخته و عوامل مؤثر در برساخت ادعاهای این کنشگران را جست‌وجو کرده‌اند. این دسته از تحقیقات، نزدیکی زیادی به پژوهش حاضر دارند و الگوی مناسبی نیز برای آن به شمار می‌آیند. تعدادی از تحقیقات به مطالعه عملکرد سازمان‌های غیردولتی در ارتباط با مسائل اجتماعی و بالاخص مسائل محیط‌زیست پرداخته‌اند. در ایران نیز در سال‌های اخیر به این مهم توجه شده است. اما هنوز مطالعه چندانی با رویکرد برساخت‌گرایی در حوزه محیط‌زیست و با تمرکز به نقش عاملان و فعالان محیط‌زیست انجام نشده است. از آنجاکه در کشور ما درباره نقش سازمان‌های مردمی به عنوان عاملان اجتماعی در برساخت و برجسته‌سازی مشکلات زیست‌محیطی و از جمله مورد مطالعه در این پژوهش یعنی طرح بایوجمی، تقریباً هیچ تحقیقی انجام نشده است، تحقیق حاضر، می‌تواند آغازی برای ورود سایر تحقیقات به این حوزه باشد.

۳ مبانی نظری

دو رویکرد مقبول جامعه‌شناختی در مطالعه مسائل محیط‌زیستی از دهه ۱۹۸۰ ظهور پیدا کرد؛ برساخت‌گرایی اجتماعی و واقع‌گرایی انتقادی (ساتن، ۱۳۹۷: ۵۵). اگرچه انتقادهایی از رویکرد برساخت‌گرایی از سوی کسانی که موضع واقع‌گرایانه‌تری اتخاذ می‌کنند، وجود دارد (Dickens, 1992; Benton, 1994)، اما بسیاری از

صدای زیادی در طول مسیر ایجاد می‌کند و با شروع کار جاده، مورد اعتراض ساکنین منطقه و گروه‌های محیط‌زیستی قرار می‌گیرد. محقق اطلاعات تحقیق را از اسناد موجود و مصاحبه عمیق از ۲۴ نفر از مطلعین و فعالین محیط‌زیستی و نظرسنجی از ۳۷۸ خانوار از ساکنین کسب کرد. بر اساس نتایج، سازنده جاده بعد از پذیرش مسأله، به جای روکش آسفالت جاده، به راه‌حلهایی چون نصب شیشه‌های دو جداره منازل، ایجاد عایق‌های صوتی و پرداخت غرامت به ساکنین متوسل می‌شود. به عبارت دیگر این ادعاها و اعتراضات محلی بود که مسأله تلقی می‌شد، نه مشکل واقعی محیط‌زیستی. جاسپر و پولسن^۱ (1995) در پژوهش «شوکه‌های اخلاقی و شبکه‌های اجتماعی در حقوق حیوانات و اعتراضات ضد هسته‌ای» بر اساس نظریه اسنو و بنفورد و با روش مطالعه موردی مبتنی بر نظریه بنیادی و مصاحبه عمیق از اعضای سازمان‌های غیردولتی، به این نتیجه رسیدند که در سازمان‌های قدیمی‌تر، جذب اعضای جدید از طریق معرفی اعضای قدیمی سازمان صورت می‌گیرد. اما در سازمان‌های جدید که فاقد شبکه اعضای قدیمی هستند، جذب اعضا از طریق شوکه‌های اخلاقی مثل پیام‌های اخلاقی منتشر شده به وسیله تصاویر و متون انجام می‌شود.

تا قبل از دهه ۱۹۸۰، هم‌زمان با آغاز مطالعات و پژوهش‌های اجتماعی در مطالعه بحران‌های محیط‌زیستی، شاهد غلبه رویکردهای ساختارگرایانه‌ای هستیم که بر عوامل اکولوژیکی، عینی، فنی و ساختاری تأکید داشتند. با ظهور جامعه‌شناسی محیط‌زیست به عنوان شاخه‌ای مستقل در جامعه‌شناسی، مسائل و مشکلات محیط‌زیستی مورد توجه بسیار قرار گرفتند. از آنجاکه در مطالعات کلان‌نگر و ساختارگرایانه، به نسبت‌گرایی و نقش عمده زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در جوامع مختلف، بر موضوعات مختلف محیط‌زیست توجه چندانی نشده است، پژوهشگران برای پر

¹ Jasper, J. and Poulsen, J. D.

ارزشی معمولاً به راحتی قابل حل نیستند (MacNaughton & Martin, 2002: 270-271).

برساخت‌گرایی اجتماعی، موضوع اصلی بسیاری از تحلیل‌های جامعه‌شناختی است. با وجود این، هیچ تعریف سیستماتیک از آن وجود ندارد و تفاسیر آن متنوع است (Brown, 1995: 36). فقدان تعریف روشن، بحث بر سر آن را پیچیده می‌کند. بنابراین بهتر است برساخت‌گرایی اجتماعی را به‌عنوان چتری وسیع^۱ ببینیم که امکان رویکردهای متنوع را برای تحلیل جامعه‌شناختی فراهم می‌کند (Potter, 1996: 125). برساخت‌گرایی تصمیم‌گیری‌های اجتماعی در مورد یک مشکل محیط زیستی و راه‌حل آن را نتیجه مذاکره می‌داند. نقطه قوت رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی این است که وجود بحران محیط زیستی را به صورت غیرانتقادی نمی‌پذیرد، بلکه بر فرآیندهای تبدیل یک شرایط محیطی به مخاطره‌آمیز تمرکز دارد (Yearley, 2002: 282). بک^۲ از برتری دیدگاه برساخت‌گرایی تفسیری در مورد مسائل محیط زیستی دفاع می‌کند. مشکلات محیط زیستی تنها شامل مشکلات محیطی قابل مشاهده اطراف ما نیستند؛ بلکه در منشأ و پیامدهای خود، مشکلاتی کاملاً اجتماعی و مربوط به تاریخ زندگی انسان‌ها می‌باشند (Beck, 1996: 3).

بست^۳ معتقد است که برساخت‌گرایی تنها موضعی نظری نیست، بلکه می‌توان از آن همچون ابزاری تحلیلی نیز بهره گرفت. وی برساخت‌گرایی را دیدگاهی می‌داند که درک بهتری از جهان اطراف به ما می‌دهد (Best, 1989: 250). بست سه کانون مهم مطالعه برساخت‌گرایی مسائل اجتماعی را شامل ادعاها، مدعیان و فرآیند طرح ادعا می‌داند (هانینگن، ۱۳۹۸: ۱۳۶).

اندیشمندان نیز از موضع برساخت‌گرایی دفاع می‌کنند (Yearley, 1991; Hannigan, 1995).

برساخت‌گرایان معتقدند وظیفه اصلی جامعه‌شناسان محیط زیست، اثبات مشکلات محیطی نیست؛ بلکه باید نشان دهند که این مشکلات حاصل فرآیند پویای اجتماعی تعریف، مذاکره و مشروع‌سازی است (هانینگن، ۱۳۹۸: ۶۶-۶۲). مشکلات محیط زیستی، واقعیت‌های صرفاً فیزیکی نیستند، بلکه به صورت اجتماعی و تحت تأثیر شرایط فرهنگی، اقتصادی و سیاسی حاکم در زمینه‌های مختلف اجتماعی برساخت می‌شوند (Liberatore, 1995: 60).

مناقشات محیط زیستی، مظاهر محلی نگرانی‌ها در مورد مشکلات محیط زیستی هستند که باید درباره آن‌ها تصمیم‌گیری شود. این منازعات زمانی پدیدار می‌شوند که ذی‌نفعان مختلف برای رسیدن به توافق بر سر مناسب‌ترین راه‌حل‌ها برای مدیریت منابع طبیعی تلاش می‌کنند (Ozawa, 1996: 220). آن چه اهمیت جامعه‌شناختی دارد، شیوه‌ای است که به وسیله آن بعضی شرایط به عنوان مسأله تلقی می‌شوند و اینکه مدعیان این مسأله، برای حل آن، چگونه توجه سیاسی را جلب می‌کنند (Harding, 1998: 6).

از موضوعات مهم حل مشکلات محیط زیستی، نقشی است که ارزش‌ها، ایدئولوژی‌ها، احساسات و منافع مشارکت‌کنندگان در دامن زدن به اختلافات محیط زیستی و حل آن‌ها ایفا می‌کنند. حل تعارض‌های ارزش‌محور بسیار دشوار است و تنها از طریق فرآیند سیاسی و اجتماعی قابل اجرا است (Crowfoot & Wondolleck, 1990: 22). احساسات و ارزش‌ها می‌توانند نقش مهمی در ادامه مسائل محیط زیستی یا حل آن‌ها ایفا کنند. تضادهای منافع امکان حل شدن دارند اما تضادهای

³ Best, J.

¹ Broad umbrella

² Beck, U.

۳،۱ ادعاها

هیلگارتنر و بوسک^۱ مشکل اجتماعی را این گونه تعریف می‌کنند: شرایطی که مدعیان به آن در عرصه گفت‌وگو و کنش عمومی برچسب می‌زنند و ادعای رفع آن را تنظیم می‌کنند. بنابراین، مشکلات اجتماعی محصول ادعاسازی و فرآیند بر ساخت هستند (Hilgartner & Bosk, 1988: 70). محتوای ادعاهای مسائل اجتماعی را با تکیه بر قدرت بیان و استفاده آگاهانه از آن در طرح ادعا می‌توان بررسی کرد. اظهارات بلیغ، سه مؤلفه اساسی دارند: زمینه‌ها^۲، احکام^۳ و نتایج^۴. زمینه‌ها، داده‌های مربوط به واقعیت‌هایی را فراهم می‌کنند که گفتمان سیاست‌گذاری متعاقب آن را شکل می‌دهد. احکام، توجیهاتی هستند که برای رفع مشکل، به آن‌ها نیاز است و نتایج، اقداماتی را توضیح می‌دهند که برای حل مسائل اجتماعی لازم است. بلاغت صداقت^۵ که شامل ارزش‌ها و اخلاقیات است و بلاغت عقلانیت^۶ برای زمانی که مدعیان فرهیخته با مخاطبان بانگیزه مواجه‌اند و فن بلاغی کهن‌الگوها^۷ را که کلیشه‌های ذهنی می‌سازند نیز می‌توان به موارد سه‌گانه قبل اضافه کرد (هانیکان، ۱۳۹۸: ۱۳۶-۱۳۸).

۳،۲ مدعیان

برای بررسی مدعیان، باید به مواردی توجه کرد؛ از جمله اینکه آیا مدعیان به سازمان‌های خاص، جنبش‌های اجتماعی، متخصصان یا گروه‌های ذی‌نفع تعلق دارند؟ آن‌ها نماینده منافع خودشان هستند یا گروه‌های دیگر؟ مجرب‌اند یا مبتدی؟ این امر می‌تواند بر انتخاب فنون بلاغتی تأثیر بگذارد. مدعیان ممکن است رسانه‌های جمعی را نیز در اختیار داشته باشند، مخصوصاً به این دلیل که رسانه برای تولید

اخبار دائماً درصدد یافتن گرایش‌ها، مدها و مسائل جدید هستند (هانیکان، ۱۳۹۸: ۱۳۹-۱۴۰).

۳،۳ فرآیند طرح ادعا

برساخت مسائل محیط زیستی اغلب، توسط متخصصانی چون دانشمندان، محیط‌بانان، مهندسان، وکلا، مقامات دولتی و لابی‌گران انجام می‌شود (31: Hannigan, 1995). دیدگاه برساخت‌گرایی نقش‌هایی را که توسط چنین اجتماعی در ایجاد آگاهی عمومی ایفا می‌شود، بررسی می‌کند (31: Dunlap & Catton, 1997). ادعاسازی کانون نظریه مسائل اجتماعی است و به عنوان فرآیندی تعریف می‌شود که از طریق آن موضوعات مشکل‌ساز مشخص شده و ادعا درباره آن‌ها بیان می‌گردد (540: Mulcahy, 1995). طرح سه مرحله‌ای گردآوری، ارائه و اعتراض به یک ادعای محیط زیستی، به عنوان یک چارچوب مفید برای تجزیه و تحلیل بر ساخت مشکلات محیط زیستی عمل می‌کنند. طرح مراحل مختلف ادعاسازی، یک تیپ آرمانی^۸ است. اما مراحل آن گسسته و خطی نیستند؛ بلکه همپوشانی دارند و جداسازی آن‌ها تنها یک ابزار تحلیلی است (39: Hannigan, 1995). فرآیند سه مرحله‌ای هانیکان عبارت است از:

جمع‌آوری ادعاهای محیط زیستی: مهم‌ترین

فعالیت‌های این مرحله نام‌گذاری مسأله، تفکیک آن از مسائل مشابه، تعیین بنیان علمی، فنی، اخلاقی و قانونی ادعا و ارزیابی مسؤو ل اجرای تغییرات است (هانیکان، ۱۳۹۸: ۱۴۳). هنگامی که یک مشکل شناسایی شد، گام بعدی تعیین مبنای علمی، فنی یا اخلاقی آن ادعا است. علم نقش مهمی در گردآوری ادعاهای محیط زیستی دارد (Hannigan, 1995: 45). مدعیان محیط زیستی برای موفقیت به یک مبنای قابل قبول علمی برای ادعای خود نیاز دارند (Yearley, 1991: 116). بلورز^۹ شواهد علمی را مبنایی

⁶ Rhetoric of rationality

⁷ Archetype

⁸ Ideal type

⁹ Blowers, A.

¹ Hilgartner, S. and Bosk, C. L.

² Grounds

³ Warrants

⁴ Conclusions

⁵ Rhetoric of rectitude

این طریق حمایت و مقبولیت سیاسی به دست می‌آورند (Yearley, 1991: 117). یک ادعای محیط زیستی مستلزم یک اعتراض مداوم توسط مدعیانی است که به دنبال ایجاد تغییرات قانونی و سیاسی هستند. اطمینان از این‌که ادعای آن‌ها از سیستم سیاسی عبور می‌کند، اولویت آن‌ها در این مرحله است (Hannigan, 1995: 2). کینگدون^۳ (1984) به نقش مهم «کارآفرینان سیاست‌گذاری»^۴ اشاره می‌کند که زمان، انرژی و منابع مالی خود را برای حمایت از یک موضوع مهم محیط زیستی اختصاص می‌دهند (Liberatore, 1995: 69).

۳٫۴ سازمان‌های غیردولتی؛ مدعیان محیط زیستی

برای اینکه یک مسأله محیط زیستی به طور کامل در دستور کار سیاسی قرار گیرد، باید حامی نهادی‌ای چون سازمان‌های غیردولتی داشته باشد که مشروعیت و تداوم عمل در رفع آن را تضمین کند (هانپگان، ۱۳۹۸: ۱۶۴).

سازمان‌های غیردولتی به نام سازمان‌های داوطلبانه ریشه سه هزار ساله در تاریخ بشری دارند. اما فعالیت این سازمان‌ها به مفهوم جدیدشان از قدمت زیادی برخوردار نیست. اصطلاح سازمان‌های غیردولتی در مورد مؤسسه‌هایی به کار می‌رود که مستقیماً از بودجه دولتی استفاده نمی‌کنند و اعضای آن‌ها در مقابل فعالیتی که انجام می‌دهند، مسؤولیت واگذار شده دولتی ندارند. سازمان‌های غیردولتی محیط زیستی را دسته‌ای از این سازمان‌ها می‌دانند که در راستای اهداف محیط زیستی، فعالیت می‌کنند (زاهدی، ۱۳۸۸: ۱۱-۲۵). سازمان‌های غیردولتی محیط زیستی دارای رویکردهای عملیاتی در راستای حفاظت از محیط زیست و تحقق توسعه پایدار هستند و کارکرد اصلی آن‌ها مشارکتی، داوطلبانه و حمایتی است (Hashemi et al, 2019). کلید موفقیت یک سازمان

برای اقدام در مورد مسائل محیط زیستی مشکل‌ساز می‌داند. فقدان شواهد روشن، قضاوت علمی صحیح را دشوار کرده و فرصتی برای رقیبان ایجاد می‌کند تا شواهد را دستکاری کنند (Blowers, 1993: 781-784).

طرح و ارائه ادعاهای محیط زیستی: مدعیان در طرح ادعاهای محیط زیستی، هم باید جلب توجه کنند و هم به ادعای خود مشروعیت بخشند. جلب توجه به معنای بالا بردن وجهه عمومی مسأله مورد بحث، از طریق روش‌های ماهرانه است (Yearley, 1991: 186). یکی از روش‌های مؤثر برای جلب توجه این است که مدعیان از زبان محرک و تصویرپردازی استفاده کنند (هانپگان، ۱۳۹۸: ۱۴۸). رسانه‌ها کانون مرکزی برای ارائه ادعاهای محیط زیستی هستند. برای جلب توجه رسانه‌ها، مدعیان باید نشان دهند که ادعایشان واقعی و دارای ارزش خبری است. استفاده از ابزارهای بلاغتی و زبان نمادین نیز مهم است؛ زیرا ایجاد عبارات جذابی که به طرح و بسته‌بندی^۱ ادعای محیطی کمک کند، برای ارائه موفقیت‌آمیز آن ادعا بسیار مهم است (Hannigan, 1995: 109-110). به عنوان مثال، برنینگهام دریافت که ایجاد اصطلاح غرش عظیم^۲ برای توصیف سر و صدای یک جاده تازه ساخته شده، نشان‌دهنده مرحله مهمی در برساخت مسائل محیطی است (Burningham, 1998: 554).

مناقشه ادعاهای محیط زیستی: هنگامی که مدعیان موفق شدند ادعای خود را در دستور کار سیاسی قرار دهند، برای مشروعیت ادعای خود، باید تعاریف خود را از شرایطی که به نظرشان مشکل‌ساز است، به صورت توصیف‌های معقول و منطقی ارائه دهند. مشروعیت ادعاهای محیطی اغلب به توانایی مدعیان برای ایجاد یک منطق علمی قابل قبول بستگی دارد (Jasanoff, 1987: 195). گروه‌های محیط زیستی با استناد به منابع معتبر علمی، عقلانیت موضع خود را نشان می‌دهند و از

³ Kingdon, J

⁴ policy entrepreneurs

¹ package

² Tremendous roar (A27 roar)

۱۳۹۱). افراد مورد مصاحبه کسانی با بیشترین اطلاعات در زمینه موضوع مورد مطالعه هستند و مشارکت فعالی در روند فعالیت‌های مطالبه‌گری طرح بایوجمی داشتند. در نهایت ۲۶ نفر از مؤسسين و اعضای هیأت مدیره سازمان‌های غیردولتی استان گیلان انتخاب شدند. معیار تعیین حجم نمونه اشباع نظری^۲ است. اشباع نظری به مرحله‌ای از گردآوری داده‌های کیفی اطلاق می‌شود که بر اساس آن، پاسخ‌های داده شده به سؤال‌های پژوهش کافی به نظر می‌رسند و داده‌های بعدی مشابه و تکراری می‌شوند (فلیک، ۱۳۹۴: ۱۳۸).

با استفاده از ابزار مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته، مشاهده، یادداشت‌های میدانی و مطالعه اسناد و مدارک، اطلاعات لازم جمع‌آوری و به داده‌های متنی تبدیل شدند. روش تحلیل داده‌ها، مضمونی یا تماتیک است و مضامین به روش استقرایی و قیاسی استخراج شد.

براون^۳ (2008) فرآیند گام به گام تحلیل مضمون را شامل آشنایی با داده‌ها؛ ایجاد کدهای اولیه؛ جست‌وجوی مضامین؛ بررسی و ترسیم شبکه مضامین؛ توصیف و تحلیل مضامین و تهیه گزارش می‌داند (Braun & Clarke, 2008: 87). در مرحله ترسیم شبکه مضامین، انتخاب مضامین پایه، سازمان‌دهنده، فراگیر و همچنین ترسیم شبکه‌های مضمونی انجام می‌شود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۸). گام‌های شش‌گانه مذکور به شکلی که در ادامه ذکر می‌شود، طی شد:

آشنایی با داده‌ها: از طریق مطالعه و مرور مکرر داده‌ها در زمان پیاده‌سازی و کدگذاری

ایجاد کدهای اولیه: فهرستی اولیه از ایده‌های موجود در داده‌ها برای تقسیم آن‌ها به بخش‌های قابل فهم و غیرتکراری تهیه شد.

غیردولتی توانایی آن در برقراری ارتباط با عموم مردم و سیاست‌گذاران است. یک سازمان غیردولتی باید خود را برای تغییر دادن افراد بی‌تفاوت، ترغیب مخالفان و تغییر نگرش جامعه به نفع کره زمین مجهز کند (Rai Singh & Abdul Rahman, 2010).

اندیشمندان نظریه ترمیم تولید که نگرش منفی نسبت به پایداری تولید در جوامع سرمایه‌داری دارند، معتقدند سازمان‌های غیردولتی محیط زیستی، دولت‌ها را برای حفظ پایداری محیط زیستی از طریق اعتراض و سازوکارهای دیگر تحت فشار قرار می‌دهند. آن‌ها معتقدند اعتراض عموماً در کشورهای صنعتی پیشرفته استفاده می‌شود، نه در کشورهای در حال توسعه؛ زیرا در این کشورها دسترسی‌های سیاسی و صداهاى دموکراتیک محدودتر است (Dalton, 2015). اما تئوری نوسازی بوم‌شناختی دیدگاه خوش‌بینانه‌ای به رابطه بین سازمان‌های غیردولتی و دولت دارد. این تئوری سازمان‌های غیردولتی محیطی و بخش خصوصی را شرکای دولت می‌داند و گرایش به محیط سبز را نتیجه این رابطه می‌داند (Hashemi et al, 2019).

۴ روش پژوهش

از روش مطالعه موردی برای تحقیق استفاده شد. در مطالعه موردی، پژوهشگر به بررسی یک یا چند سیستم محدود می‌پردازد و این کار را با گردآوری داده‌های تفصیلی از مآخذ اطلاعاتی چندگانه مثل مصاحبه، مطالعات مشاهده‌ای و اسناد انجام می‌دهد (کرسول، ۱۳۹۴: ۹۸). در این پژوهش فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی استان گیلان در حوزه محیط زیست با تمرکز خاص بر مورد پروژه بایوجمی در تالاب انزلی مطالعه شده است.

برای انتخاب نمونه از نمونه‌گیری هدفمند با حداکثر تنوع استفاده شد. بر طبق نظر ایمان محقق نمونه‌ای از افراد یا وقایع را انتخاب می‌کند که دارای اطلاعات مهمی در موضوع تحقیق هستند (ایمان،

³ Braun, V.

¹ Creswell, J. W.

² Theoretical saturation

تهیه گزارش: در مرحله آخر بعد از تحلیل شبکه‌های مضمونی و انطباق آن‌ها با نظریه‌ها، تدوین گزارش نهایی صورت گرفت.

۵ یافته‌های پژوهش

قبل از ارائه یافته‌ها، فهرست مصاحبه‌شوندگان در جدول ۱ نمایش داده می‌شود. گزاره‌ها و مضامین مستخرج از داده‌های تحقیق در ادامه مورد تفسیر قرار می‌گیرند.

جست‌وجوی مضامین: بعد از کدگذاری اولیه به تحلیل کدها پرداخته و در قالب مضامین دسته‌بندی شدند.

بررسی و ترسیم شبکه مضامین: مضمون‌های مشخص شده در مرحله قبل، منبع تشکیل شبکه‌های مضمونی تحقیق شدند.

توصیف و تحلیل مضامین: بعد از تشکیل شبکه‌های مضمونی، داده‌ها، تحلیل و تفسیر شدند.

جدول ۱. مشخصات زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان

Table 1: Background characteristics of the participants

ردیف	نام (مستعار)	جنس	میزان تحصیلات	وابستگی سازمانی
۱	محمد	مرد	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۲	علی	مرد	کارشناسی ارشد	عضو هیأت مدیره
۳	رضا	مرد	کارشناسی ارشد	عضو هیأت مدیره
۴	ریحانه	زن	دکتری	عضو هیأت مدیره
۵	مهتاب	زن	دکتری	عضو هیأت مدیره
۶	فاطمه	زن	کارشناسی	عضو هیأت مدیره
۷	ایمان	مرد	دکتری	مؤسس سازمان غیردولتی
۸	آرش	مرد	کارشناسی	مؤسس سازمان
۹	میلاد	مرد	کارشناسی	عضو فعال
۱۰	حسین	مرد	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۱۱	سعید	مرد	دکتری	عضو هیأت مدیره
۱۲	فریده	زن	کارشناسی	عضو هیأت مدیره
۱۳	صابر	مرد	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۱۴	محسن	مرد	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۱۵	نسیم	زن	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۱۶	پونه	زن	کارشناسی	عضو هیأت مدیره
۱۷	لیلا	زن	کارشناسی	عضو فعال
۱۸	مهدی	مرد	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۱۹	سامان	مرد	دکتری	مؤسس سازمان غیردولتی
۲۰	احسان	مرد	کارشناسی ارشد	عضو هیأت مدیره
۲۱	منیژه	زن	کارشناسی ارشد	عضو فعال
۲۲	محمود	مرد	کارشناسی ارشد	عضو فعال
۲۳	مرجان	زن	کارشناسی	مؤسس سازمان غیردولتی
۲۴	آرمان	مرد	کارشناسی ارشد	مؤسس سازمان غیردولتی
۲۵	پویا	مرد	دکتری	عضو هیأت مدیره
۲۶	ژاله	زن	کارشناسی	عضو فعال

۵/۱ ارتباط با دانشمندان و اعتبار علمی استنادات

عملکرد علمی سازمان‌های غیردولتی در سطوح مختلف جمع‌آوری اسناد برای ادعای مسأله بایوجمی

جدول ۲. شبکه مضمونی ارتباط با دانشمندان و اعتبار علمی استنادات

Table 2: Thematic network of communication with scientists and scientific validity of citations

تم پایه	تم سازمان‌دهنده	تم فراگیر
منبع داده‌ها برای بنیان ادعا	بنیان ادعا	
برگزاری جلسات مناظره و مذاکره		
ارتباط با دانشگاهیان		
هم‌افزایی مولد علم و سیاست	تسهیل‌گری ادعا	عملکرد علمی
علم در بستر سیاسی و اجتماعی		
مجزا کردن مسأله از پدیده‌های مشابه		
تعیین قربانی و مسؤل		
نقش نظارتی و انتقادی علم	حقیقت‌یابی ادعا	
علم به عنوان ابزار کشف حقیقت		

موادی را که یکی از ترکیبات اصلی آن نانو دی‌اکسید تیتانیوم است در تالاب انزلی خالی کند.» (آرش)

در مناظراتی که اعضای سازمان‌های غیردولتی با مجریان طرح و تعدادی از مسؤلین برگزار می‌کردند، معمولاً افرادی از سطوح مختلف تخصص و تحصیلات شرکت داشتند. علاوه بر آن برای رسیدن به یک اجماع نظری در زمینه طرح بایوجمی، جلسات مذاکره داخلی بین اعضای رده بالای سازمان‌های غیردولتی برگزار می‌شد. ارتباط با اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها نیز از دیگر شیوه‌های دست‌یابی به اسناد علمی معتبر است.

تسهیل‌گری ادعا: سازمان‌های غیردولتی از طریق اختیارات قانونی خود به بسیاری از اسناد و مدارک علمی محرمانه دسترسی دارند. به‌علاوه فعالین محیط زیستی با ایجاد زمینه ارتباط بین اندیشمندان حوزه محیط زیست و صاحبان قدرت سیاسی، زمینه تعامل این دو نهاد را که در نهایت باعث حمایت از ادعایشان می‌شود، فراهم می‌کردند.

بنیان ادعا: علم کانون اصلی جمع‌آوری ادعا است. سازمان‌های غیردولتی، اطلاعات مورد نیاز خود را از منابع حاصل از جست‌وجوی مقاله‌های علمی در ارتباط با ویژگی سمیت دی‌اکسید تیتانیوم به عنوان ماده اصلی بایوجمی به دست می‌آوردند. منابع علمی انجمن بین‌المللی جایتیکا، ستاد نانو کشور و همچنین کنوانسیون بین‌المللی تالاب‌های رامسر از دیگر استنادات علمی این سازمان‌ها است.

«یک مقاله علمی معتبر به ارزیابی سمیت حاد نانوذرات دی‌اکسید تیتانیوم بر شاخص‌های خون‌شناسی ماهیان نشان می‌دهد، تنها بعد از چند روز از قرار گرفتن ماهی‌های کپور در معرض نانوذرات دی‌اکسید تیتانیوم، از آن‌ها خونگیری شد. ... نتایج این مطالعه نشان داد که نانو ذرات دی‌اکسید تیتانیوم می‌توانند اثر منفی بر پارامترهای خونی ماهی کپور داشته باشند و باعث کاهش میزان گلبول قرمز و هموگلوبین در خون و در نهایت سبب مرگ ماهیان شوند. حالا تصور کنید این شرکت می‌خواهد

زیر دندانشان رفته بود ... خوب خیلی سخت بود عمق فاجعه را به چنین افرادی تفهیم کرد. گاهی می‌گفتیم این‌ها از تهران و اصفهان آمده‌اند و دور روز دیگر اگر تالابی بماند صاحب خواهند شد و شما همیشه باید برای آن‌ها کار کنید. اگر دولت راست می‌گوید بودجه را به ما بدهد تا ما خودمان تالابمان را احیا کنیم. حداقل ما به فکر مردم خودمان هستیم» (محمد)

حقیقت‌یابی ادعا: اسناد علمی به طرفین ادعا این امکان را می‌دهد که به اعتبارسنجی نظرات یکدیگر پرداخته و صحت و سقم آن را بررسی کنند. سازمان‌های غیردولتی با استناد بر چنین مستندات، صلاحیت مجریان طرح بایوجمی را زیر سؤال می‌برند.

«...تا زمانی که بر پایه مستندات علمی، بی‌خطر بودن مواد بایوجمی به اثبات نرسد، باید متوقف باقی بماند. ما اسناد علمی زیادی داریم که نشان می‌دهد این طرح نباید در یک محیط طبیعی اجرا شود. در بسیاری از کشورهای جهان طی مطالعاتی که انجام داده‌اند، حتی استفاده از مقادیر بسیار اندک نانو کلرید نقره را به عنوان سفید کننده در کالاهای بهداشتی و خوراکی ممنوع کرده‌اند...» (منیژه)

۵٫۲ نقش زبان و عملکرد بلاغی

سازمان‌های غیردولتی

قدرت بیان، به معنای استفاده آگاهانه از زبان فصیح و بلیغ برای افزایش قدرت متقاعدسازی ادعای محیطی، منجر به افزایش اثرگذاری آن می‌شود. مضامین مستخرج از یافته‌ها برای این مفهوم در جدول ۳ مشاهده می‌شود.

«ما بیش از ۶۰۰ مقاله و مستندات علمی درباره بایوجمی در اختیار دادستان قرار دادیم و جلسات زیادی را برای ارائه توضیحات درباره بایوجمی با ایشان داشتیم. هم‌زمان برخی از اساتید دانشگاه‌های تهران و شهید بهشتی، نشست‌هایی با قوه قضائیه در زمینه بایوجمی و صدمات حاصل از آن داشتند. همه این مستندات علمی باعث شد که دست قانون برای تصمیم‌گیری در این زمینه پر باشد و تردیدهایی برای دولت درباره بایوجمی ایجاد کند.» (محمد)

درک کامل علمی یک مسأله محیط زیستی در بین عامه مردم و بالاخص مسؤولین یک منطقه، باید در زمینه اجتماعی همان منطق رخ دهد. گفت- وگوهای آگاهی‌بخش با شهروندان شهرهای اطراف تالاب انزلی، ایجاد نوعی علم شهروندی می‌کند. شهروندان آگاه برای خود تکالیف و وظایفی در قبال محیط زیست قائل هستند. تعریف دقیق بایوجمی و مجزا کردن آن نسبت به مسائل مشابه نیز به درک آن نزد مخاطبین کمک می‌کند. مجریان بایوجمی معتقدند در بسیاری از کشورها از مواد بایوجمی برای تصفیه فاضلاب‌ها و محیط‌های بسته آبی استفاده می‌شود. درحالی‌که این محیط‌ها قابل مقایسه با تالاب انزلی نیست. تعیین قربانی و مقصر نیز در بر ساخت مسأله مؤثر است. سازمان‌های محیط زیستی تلاش می‌کردند به مخاطبین، این حقیقت را بقبولانند که اجرای بایوجمی صدمات زیادی را به آن‌ها و محیط زندگی‌شان وارد می‌کند و مجریان بایوجمی مقصران اصلی این مسأله محیط زیستی هستند.

«... تفهیم مسؤولان نسبت به مخاطرات بایوجمی آسان بود، ولی مردم عادی نه. مخصوصاً کسانی که در پایلوت‌ها کار کرده بودند و مزه پول

جدول ۳. شبکه مضمونی عملکرد بلاغی

Table 3: Thematic network of rhetorical performance

تم پایه	تم سازمان‌دهنده	تم فراگیر
توصیف وضعیت کنونی تالاب	برساخت برچسب‌های متمایز	
توصیف پروژه بایوجمی		
توصیف تالاب بعد از بایوجمی		
توصیف تالاب آرمانی		
پیام‌های اخلاقی	برساخت اخلاقیات	
ساخت افق‌های اخلاقی	عملکرد بلاغی	
برساخت بصری	برساخت شرایط هولناک	
برساخت کلامی		
عرصه مذهبی	بلاغت کارزماتیک	
عرصه سیاسی		
عرصه علمی		
عرصه فرهنگی، هنری و ورزشی		

عباراتی چون چرنوبیلی دیگر، اکسیر مرگ، بیوتورویسم بایوجمی و ... درباره بایوجمی به کار رفته و هدف از آن درک بهتر مخاطبین از مضرات پروژه بایوجمی بود. درک کامل از اجرای طرح بایوجمی در تالاب انزلی زمانی به وقوع می‌پیوندد که مخاطبین از آثار اجرای آن در تالاب مطلع شده و تالاب بعد از بایوجمی را تصور کنند. عبارات و برچسب‌های به کار رفته در متونی که فعالین در شبکه‌ها به اشتراک می‌گذاشتند در یک ویژگی مشترک بودند و آن این بود که همگی این تصویر را نمایش می‌دادند که با اجرای پروژه بایوجمی در تالاب انزلی، مرگ تالاب و پیامدهای ناگوار برای ساکنین اطراف آن حتمی است. سازمان‌های محیط زیستی برای دستیابی به صفات تالاب ایده‌آل، در یک پویش شبکه‌ای از مخاطبین خواستند تا در ادامه عبارت «تالاب را دریاب، شاید ...» جمله خود را بگویند. مخاطبین عباراتی چون تالاب طلایی، بهره‌وری پایدار، گنج طبیعت گیلان و ... را برای تالاب برشمردند.

برساخت برچسب‌های متمایز: هر چقدر برچسبی که به یک مسأله چسبانده می‌شود، قدرت بیشتری در متمایز کردن آن از سایر مسائل مشابه داشته باشد، از نظر فنون بلاغی کارایی بالاتری خواهد داشت. عباراتی چون تالاب بیمار، تالاب در حال اغما، کمک به پیکر نیمه جان تالاب و زیبای بی‌پناه، به خوبی می‌توانستند وضعیت بحرانی تالاب را نشان دهند.

«...مدت زیادی طول نکشید که ما با خیل عظیمی از اسامی نمادینی که مردم برای تالاب نوشته بودند، مواجه شدیم. اینقدر زیاد بود که حتی نمی‌توانستیم همه آن‌ها را در شبکه‌های اجتماعی خود به اشتراک بگذاریم. این دغدغه‌مندی، ماده خام خشم مردم نسبت به پروژه بایوجمی را تشکیل می‌داد. این خشم سدی ایجاد می‌کرد که به راحتی قابل نفوذ نبود. مجریان بایوجمی راهی جز کنار کشیدن از تصمیم خود بر اجرای بایوجمی نداشتند.» (احسان)

سازمان‌های غیردولتی در شناساندن پروژه بایوجمی نیز از برچسب‌هایی استفاده می‌کردند.

برساخت شرایط هولناک: برساخت بصری از وضعیت ناگوار حاصل از پروژه بایوجمی، با اجرای پرفورمنس‌های فرهنگی، نمایش تصاویری از دریاچه‌ها و تالاب‌های خشک و نابود شده و همچنین مستندهایی با این محتوا قابل اجرا است. اگرچه متن به اندازه تصویر در نشان دادن عمق فاجعه تأثیرگذار نیست، با این حال دارای تأثیرگذاری بالایی است. گفتن و نوشتن درباره آسیب‌های پروژه بایوجمی شرایط هولناک حاصل از اجرای آن را در منطقه برای مخاطبین به تصویر می‌کشد.

«هنرمندان تئاتر بندر انزلی پرفورمنسی در روز جهانی پرنده‌گان مهاجر، برای ابراز نگرانی خود در خصوص وضعیت تالاب انزلی اجرا کرده بودند. در روزهایی که درگیر بحث‌های مربوط به بایوجمی بودیم به درخواست سمن‌ها، این گروه هنرمندان چندین بار اجرای این نمایش را تکرار کردند. هدف از اجرای این نمایش حمایت از تالاب با زنجیره انسانی بود تا مردم بدانند تالاب با کمک همه مردم و مسئولان نجات پیدا می‌کند.»

بلاغت کارزماتیک: در مسأله بایوجمی شخصیت‌های صاحب نفوذی در حوزه‌های مذهبی، سیاسی، علمی، فرهنگی و هنری به حمایت از ادعای توقف بایوجمی پرداختند. مهم‌ترین شخصیت مذهبی که به حمایت از سازمان‌های غیردولتی در انتقاد از بایوجمی پرداخت، امام جمعه شهر انزلی و چند شهر دیگر بود که در خطبه‌های نماز جمعه، بایوجمی را پروژه‌ای خطرناک برای منطقه خواند و به دفاع از تشکلهای محیط زیستی سخنانی ایراد کرد.

«...امام جمعه در نماز جمعه از مخاطرات بایوجمی صحبت می‌کردند و از مسؤولین می‌خواست که اقدامات لازم را برای جلوگیری از آن انجام دهند. وقتی چیزی در نماز جمعه اعلام می‌شود، بر روی مردم تأثیر زیادی دارد. امام جمعه چندین بار با ما جلسه گذاشت و راجع به کل ماجرای بایوجمی و درخواست‌های ما از مسؤولین، با ما صحبت می‌کرد.» (آرمان)

«هدف از اجرای هشتگ تالاب را دریاب این بود که مردم به وضعیت کنونی تالاب و آن چه می‌تواند باشد، حساس شوند. این حساسیت باعث می‌شود مردم خود را در مقابل تالاب مسوول بدانند. هرچه تعداد افرادی که در این هشتگ شرکت می‌کردند، بیشتر می‌شد، به همان اندازه حامیان تالاب بیشتر می‌شد. تالاب دوخان مثل یک موج در بین مردم پیش رفت و تأثیر خیلی زیادی بین مردم داشت.» (صابر)

برساخت اخلاقیات: سازمان‌های غیردولتی پیام‌های اخلاقی در زمینه بایوجمی را در قالب نثر فصیح، اشعار و محتوای بصری مثل نقاشی، فیلم و تصویر به مخاطبین عرضه می‌کردند. مثلاً یکی از موارد جالب توجه که در مصاحبه‌ها به آن اشاره شد، این بود که برای درک بهتر غیراخلاقی بودن پروژه بایوجمی، به دلیل آسیب‌رسانی آن به طبیعت و ساکنین منطقه، آن را با برخی موارد محیط زیستی دیگر که غیراخلاقی بودن آن‌ها آشکار بود، قیاس می‌کردند.

«...در یک دوره‌ای آزار آن خرس سیاه در سوادکوه خیلی توجهات مردم را به خود جلب کرده بود. من خودم بارها تو صحبت‌ها و نوشته‌ها می‌گفتم فعلاً به اون خرس بیچاره کاری نداریم چون داستانی مفصل دارد. با آن مردمی کار داریم که قرار است وقت و انرژی خودمان را صرفشان کنیم ولی خودشان نمی‌خواهند. سنگسار خرس سوادکوه، با بی‌تفاوتی مردم در قبال سرطانی شدن تالاب انزلی به اسم احیای تالاب با دی‌اکسید تیتانیوم، هر دو از یک جنس هستند.» (ژاله)

یکی از ویژگی‌های ادعاهای موفق مسائل اجتماعی این است که بتواند افق‌های اخلاقی نوینی ایجاد کند. اگرچه هر نوع‌بندی جدیدی که در اخلاقیات ایجاد می‌شود، عموماً ریشه در بنیان‌های اخلاقی سنتی جامعه دارد، اما گاهی برخی از مسائل اخلاقی آن قدر مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرند که ممکن است به فراموشی سپرده شوند.

عوامل مؤثر بر موفقیت در متوقف کردن پروژه بایوجمی بود.

۵٫۳ عملکرد رسانه‌های سازمان‌های غیردولتی

سازمان‌های غیردولتی با رسانه‌های کردن مسأله محیط زیستی بایوجمی، از طریق رسانه‌های سنتی و شبکه‌های اجتماعی (منطبق با جدول ۴)، بازخورد آن را در جامعه دریافت می‌کردند.

دفاع افراد صاحب نفوذی چون دادستانی انزلی، دادستان کل کشور، رئیس اداره حفاظت از محیط زیست انزلی و بازرسی استان گیلان، از درخواست توقف طرح بایوجمی، نوع دیگری از کاربرد بلاغت کاریزماتیک است. جلب تأیید دانشمندان بومی و ملی و مراکز علمی مثل دانشگاه‌ها، همچنین حمایت بازیگران و ورزشکاران و سایر هنرمندان صاحب آوازه از ادعای کنشگران ضد پروژه بایوجمی، از دیگر

جدول ۴. شبکه مضمونی عملکرد رسانه‌های

Table 4: Thematic network of media performance

تم پایه	تم سازمان‌دهنده	تم فراگیر
برجسته‌سازی مسأله	رسانه‌های سنتی	
افشاگری	عملکرد رسانه‌ای	
چارچوب‌بندی پیام		
برهمکنش با مخاطبین	شبکه‌های اجتماعی	
فراخوان رفتارهای جمعی		

زیاد بود که بعد از مدتی مثل یک بمب در استان و کشور صدا کرد.» (ایمان)

یکی از توانایی‌های رسانه‌های جمعی، افشاسازی و برملا کردن اطلاعات دروغین پراکنده در جامعه است. جنجال‌آفرینی مجریان بایوجمی، برای برجسته کردن آن، مخاطبان را منقلب می‌کرد. برای مقابله با این اقدام رقیب، ادعاسازان دست به افشاگری رسانه‌ای می‌زدند. هانیگان (1995) این نوع افشاگری را هوچیگری^۱ یا روزنامه‌نگاری افشاگرانه با هدف آموزش محیط زیست و اصلاح سیاست‌ها می‌نامد. در فرآیند افشاگری، فعالان محیط زیست به انتشار اخبار و برنامه‌های رسانه‌ای علیه یک اقدام یا ادعای جنجالی می‌پردازند.

آن دسته از پیام‌هایی مربوط به پروژه بایوجمی که به شکل یک چارچوب مطرح می‌شدند، تأثیرگذارتر بودند. چنین پیام‌های علاوه بر شرح کامل

رسانه‌های سنتی: برخی از اعضای تشکل‌های مورد مطالعه، با رسانه‌ای کردن سخنرانی‌های خود یا شخصیت‌های علمی و سیاسی هم‌سو با خود، به برجسته کردن مسأله بایوجمی می‌پرداختند. به علاوه با تهیه مستندهای تلویزیونی با محتوای تالاب، توجه مخاطبین عمومی را جلب می‌کردند.

«ما در حوزه رسانه خیلی فعال بودیم. نقش رسانه در این جا خیلی بارز بود. ما دوستان زیادی داشتیم که در رسانه استانی و ملی کار می‌کردند و به ما در رسانه‌ای کردن این مسأله خیلی کمک کردند. تهیه خبر، مصاحبه با مسؤولین و تصمیم‌گیرندگان نهایی و همچنین مجریان بایوجمی و نمایش آن‌ها در شبکه استانی و سراسری کمک زیادی به اطلاع‌رسانی بین مردم داشت. مردم عادی و برخی از مسؤولین در سازمان‌های مربوط به محیط زیست، در ابتدا چیز زیادی از بایوجمی و خطرات ناشی از آن نمی‌دانستند. پوشش رسانه‌ای این قدر

¹ Much- raking

این شبکه‌ها، پویاها، ترندها و هشتگ‌هایی را در سطح وسیع با مخاطبین خود راه می‌انداختند که باعث می‌شد هیجانات لازم برای اقدام در زمینه رفتارهای جمعی در افراد جامعه هدف فراهم شود.

«هر وقت از مردم می‌خواستیم در فعالیتی به صورت آن‌لاین یا حضوری شرکت کنند با استقبال روبه‌رو می‌شد. مردم می‌آمدند و در کمپین‌ها شرکت فعال می‌کردند. خیلی از مسؤولین هم در شبکه‌های ما عضو بودند و اخبار فعالیت‌های ما را در زمینه بایوجمی دنبال می‌کردند.» (پویا)

۵٫۴ عملکرد ترویجی و آموزشی سازمان‌های غیردولتی

یکی از اقدامات مهم سازمان‌های غیردولتی برای عمومیت‌بخشی مسائل، اقدامات آموزشی و ترویجی آن‌ها در جامعه هدف است. مضامین مفهوم عملکرد ترویجی و آموزشی در جدول ۵ قابل مشاهده است.

جدول ۵. شبکه مضمونی عملکرد ترویجی و آموزشی

Table 5: Thematic network of promotional and educational performance

تم پایه	تم سازمان‌دهنده	تم فراگیر
برنامه‌های نمادین محیط زیستی	ترویج هنجارهای محیط زیستی	
مشوق‌ها		
تولیدات فرهنگی محیط زیستی		
آموزش گروه‌های خاص	آموزش رفتارهای محیط زیستی	عملکرد ترویجی و آموزشی
آموزش عمومی		
تقویت تعادل نگرشی و شناختی	ایجاد اعتماد عمومی	
ایجاد روحیه شهروند مسؤول		

انجمن‌های دیگر، زمان زیادی را اختصاص دادیم به جمع کردن زباله‌های آن فضا. برخی از مردم عادی به مرور به ما پیوستند و در جمع کردن زباله‌ها به ما کمک می‌کردند. شهرداری هم به کاشت درخت و گیاه و مبلمان شهری در آن جا اقدام کرد. الان آن جا تبدیل شده به یک فضای سبز و مردم برای تفریح و استراحت از آن استفاده می‌کنند...» (سعید)

پروژه بایوجمی و معایب و مزایای آن، مخالفت با آن را به دلیل مخاطرات و از طریق اقدام جمعی بیان کرده و تأکید می‌کردند برای رفع مسائل رسوبات تالاب، کارهای دیگری از جمله احداث تصفیه‌خانه‌هایی برای ورود آب تمیز به تالاب باید انجام شود.

شبکه‌های اجتماعی: یک مزیت عمده شبکه‌های اجتماعی این است که کنشگران در آن آزادی بیشتری دارند و علاوه بر ارسال پیام، مخاطبین خود را دعوت به کنشگری کرده و از این طریق زمینه‌های اقدام جمعی را برای رسیدن به مقصود خود فراهم می‌کنند. مدعیان توقف طرح بایوجمی، با استفاده از شبکه‌های اجتماعی چون تلگرام و اینستاگرام، به ارتباط با مخاطبین خود می‌پردازند. برگزاری لایوهای ارتباطی امکان برقراری این کنش‌های متقابل را آسان‌تر می‌کرد. یکی از استفاده‌های مؤثر سازمان‌های غیردولتی به عنوان کنشگر محیط زیستی از شبکه‌های اجتماعی این است که به کمک

ترویج هنجارهای محیط زیستی: سازمان‌های غیردولتی برای کمک به ایجاد بستر فرهنگی مناسب به عنوان پیش‌نیاز رفتارهای محیط زیستی، اقدامات مختلفی انجام می‌دهند.

«... یک فضای شهری بزرگ در یکی از خیابان‌های اصلی شهر بود. این مکان به محل تجمع زباله تبدیل شده بود. ما به اتفاق تعدادی از اعضای

یکی از گروه‌های مؤثر دیگر در این گونه آموزش‌ها، زنان و مادران هستند. از آنجاکه مادران در درون خانواده بر روی شیوه‌های رفتاری سایر اعضای خانواده و همچنین اداره امور منزل نقش مؤثری دارند، پذیرش هنجارهای محیط زیستی از جانب آن‌ها نه تنها بر روی رفتارهای خودشان تأثیرگذار است، بلکه رفتار سایر اعضای خانواده را به طور غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد. جوانان و گروه‌های شغلی‌ای که کارشان ارتباط بیشتری با محیط زیست دارد؛ مثل کشاورزان، صیادان و قایقرانان از جمله گروه‌هایی دیگری از مخاطبین هستند که مشمول آموزش سازمان‌های محیط زیستی می‌شوند. ارتقای دانش عمومی محیط زیستی در سطح جامعه محلی نیز از گزینه‌های مهم در امر آموزش محیطی است. کنشگرانی که در بخش آموزش عمومی فعالیت می‌کردند، سعی بر این داشتند که بر پایه دانش بومی و با کمک آن، آموزش‌های تخصصی بیشتری به افراد جامعه ارائه دهند.

«اطلاعات مردم محلی درباره تالاب انزلی خیلی ارزشمند ولی خیلی به آن توجه نمی‌شود. ما سعی می‌کنیم در کارگاه‌های آموزشی خود، دانسته‌هایشان را مرور کنیم و با استفاده از همان دانش و با استفاده از تکنولوژی‌های نوین در هر کجا که لازم باشد، جهت کاهش روند تخریب و استفاده بهینه از محیط زیست طبیعی، روش‌های مختلفی را به کار ببریم.» (سعید)

ایجاد اعتماد نهادی: سازمان‌های غیردولتی با ایجاد ارتباط بیشتر با مردم جامعه می‌توانند میزان اعتماد نهادی افراد را افزایش داده و با ایجاد سطح مناسبی از این نوع اعتماد در جامعه، میزان گرایش افراد به سمت رفتارهای محیطی و انطباق با استانداردهای رفتاری در ارتباط با محیط زیست در آن‌ها افزایش می‌یابد. مردم جامعه برای اینکه در زمینه نگرش‌ها و رفتارهای محیط زیستی خود، به نوعی تعادل شناختی دست یابند، باید در بین نگرش‌های مثبت و منفی آن‌ها در ارتباط با محیط

از مشوق‌ها نیز می‌توان برای پذیرش و تداوم هنجارهای محیط زیستی استفاده کرد. سازمان‌های غیردولتی از آنجاکه با بودجه‌های مردمی اداره می‌شوند، برای تشویق از دایره تصمیم‌گیری وسیعی برخوردار نیستند. اما با برنامه‌های تشویق فرهنگی مثل برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی از آثار مخاطبین، معرفی فعالیت‌های محیط زیست‌گرایانه مخاطبین و فعالیت‌های دیگری از این قبیل می‌توانند به تشویق مخاطبین برای گسترش رفتارهای محیط زیستی اقدام کنند. انتشار تراکت‌ها، بروشورها و کتابچه‌هایی که رفتارهای محیط زیستی را تبلیغ می‌کنند، در ترویج هنجارهای محیطی مؤثرند.

«نمی‌دانم نشریه صنوبر را دیده‌اید یا نه؟ ما همیشه مقالات خود را در آن چاپ می‌کنیم. تقریباً همه چیز از اقدامات ما درباره طرح بایوجمی و اینکه یک مؤسسه غیردولتی کوچک چطور می‌تواند در مقابل یک طرح دولتی بایستد و مانع اجرای آن شود، در این نشریه در قالب چندین مقاله آمده است.» (مهدی)

آموزش رفتارهای محیط زیستی: سازمان‌های غیردولتی برنامه‌های مختلفی برای آموزش کودکان و نوجوانان در سنین مختلف و از مهدهای کودک گرفته تا مدارس اجرا می‌کنند که هدف همه آن‌ها ارتقای سطح آگاهی این قشر و شکل‌گیری و گسترش رفتارهای منطبق با محیط زیست در آنان است. برخی از این سازمان‌ها ادعا می‌کنند که تأثیرگذاری بر شیوه نگاه و رفتار کودکان بسیار مفید است. چه بسا آن‌ها به حافظان محیط زیست در آینده تبدیل می‌شوند.

«بهترین مکان برای آموزش، مدارس و بهترین افراد، دانش‌آموزان هستند. این قشر اگر درست آموزش ببینند و آموزش‌ها مستمر هم باشد، شیوه‌های رفتاریشان منطبق با محیط زیست شده و بعد از گذشت مدتی این شیوه‌های رفتاری در آن‌ها درونی و ملکه ذهن شده و نه تنها خودشان دیگر دست به رفتار ضد محیط زیست نمی‌زنند، بلکه دیگران را هم به این سمت دعوت می‌کنند.» (فاطمه)

شهروند مسؤول، در کنش‌های افراد جامعه در ارتباط با وظایف و تکالیفشان از جمله تکالیف محیط زیستی اثرگذار است. شهروندان مسؤول از رفتارهای مخرب محیط زیست می‌پرهیزند و در ارتباط با محیط زیست تنها نفع خود را در نظر نمی‌گیرند.

«در جوامع پیشرفته همه مردم خود را در مقابل محیط زیست مسؤول می‌دانند. من به عنوان یک کنشگر محیطی می‌خواهم تلاش کنم در هر چه تعداد از مخاطبین خودم که می‌توانم این احساس مسؤولیت در مقابل محیط زیست را ایجاد کنم. تنها در این صورت است که جامعه مدنی به طور کامل و بی‌نقص شکل می‌گیرد. توانایی سازمان‌های غیردولتی در این زمینه خیلی زیاد است و باید بتواند از این توانایی در آموزش افراد جامعه استفاده کند.» (پونه)

۵/۵ تاکتیک‌های عملی در مناقشات سیاست‌گذاری

کانون اصلی در این مرحله از فرآیند طرح ادعای مسائل محیط زیست، عرصه سیاسی است. مضامین این مفهوم در جدول ۶ ذکر شده است.

جدول ۶. شبکه مضمونی تاکتیک‌های عملی در مناقشات

Table 6: Thematic network of practical tactics in conflicts

تم پایه	تم سازمان‌دهنده	تم فراگیر
بی‌اعتباری اقتصادی	بی‌اعتبارسازی ادعای رقیب	
بی‌اعتباری محیط زیستی		
بی‌اعتباری قانونی		
بی‌اعتباری علمی و عقلانی		
اعمال فشار عمومی	اهرم قدرت مخاطبان	تاکتیک‌های عملی
روشنی ادعا نزد مخاطبان		
شکاف بین قوه قضائیه و دولت	استفاده از تعارضات سیاسی	
جلب حمایت مسؤولان محلی	پیوند با کارآفرینان سازمانی	
جلب حمایت مسؤولان ملی و فراملی		

زیست توازن برقرار شود. یکی از راهکارهای مفید در این زمینه که سازمان‌های غیردولتی همچون سایر فعالین محیط زیستی، می‌توانند در آن دخیل باشند این است که به افراد اطلاعات کافی در زمینه رفتارهای منطبق با محیط زیست ارائه دهند تا آن‌ها نتایج مثبت حاصل از رفتارهای محیطی را دریابند. به علاوه نمایش اثربخشی رفتارهای محیط زیستی در سطوح مختلف، بر گرایش بیشتر مخاطبین در انجام رفتارهای محیط زیستی اثرگذار است.

«گاهی مردم تصور می‌کنند که رفتارهای محیط زیستی چندان تأثیر ندارد و یا اینکه لازم نیست به خودشان سختی بدهند که مثلاً در مصرف آب صرفه‌جویی کنند، درحالی‌که دیگران رعایت نمی‌کنند. خیلی سخت است برای این افراد شرح دادن اینکه همه باید صرفه‌جویی کنند و حتی صرفه‌جویی یک مقدار کم آب در طول روز هم در مجموع بر منابع آب خیلی تأثیرگذار است.» (مهتاب)

یکی از کارهایی که به انسان‌ها در تقویت هویت محیط زیستی کمک می‌کند، عضویت در گروه‌های کنشگر محیط زیست مثل سازمان‌های غیردولتی است. پیامد داشتن هویت محیط زیستی، رفتاری محیط زیستی است. علاوه بر آن داشتن روحیه یک

بین‌المللی که در نگهداری و احیای تالاب انزلی دخالت داشتند، موافقت خود را با اجرای این طرح در تالاب انزلی اعلام نکرده و خواستار توقف آن شدند. همه مواردی که ذکر شد با درخواست سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه محیط زیست و پیگیری‌های آنها اثبات شده و زمینه بی‌اعتباری پروژه بایوجمی را از لحاظ قانونی در نزد مخاطبین فراهم کرد. در نهایت سازمان‌های غیردولتی از اختیار قانونی خود یعنی تبصره ۳ ماده ۶۶ آیین‌نامه دادرسی سازمان‌های غیردولتی، استفاده کردند و علیه مجریان طرح بایوجمی اعلام جرم کردند.

«ما چندین ماه به طور شبانه‌روزی برای بررسی و در نهایت توقف بایوجمی کار کردیم. طی این روند سعی کردیم از همه اختیارات قانونی خود استفاده کنیم. یکی از این اختیارات قانونی به ما اجازه می‌داد که همه مدارک علمی، اسناد، مجوزها، گزارش ارزیابی زیست‌محیطی و موافقت‌نامه ارگان‌های مرتبط با اجرای این پروژه را از مجریان درخواست کنیم و آنها موظف بودند که این مدارک را در اختیار ما قرار دهند. به علاوه ما مجوز رسمی داشتیم به مسؤولینی که نسبت به این پروژه بی‌تفاوت بودند، رسماً اعلام ترک فعل کنیم. طبق اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی، محیط زیست متعلق به همگان است و هیچکس حق ندارد تغییرات جبران‌ناپذیری در آن ایجاد کرده و مسبب آلودگی آن شود ...» (پویا)

مطالعه اسناد علمی و گفته‌های متخصصان درباره طرح بایوجمی نیز، شیوه اجرا و مواد مورد استفاده در آن، به‌روشنی امکان عقلانی پالایش تالاب انزلی و کاهش رسوبات آن به وسیله اجرای این پروژه را رد می‌کرد.

اهرم قدرت مخاطبان: مخالفان پروژه بایوجمی از طرفی تعداد زیادی از دانشمندان و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها بودند که بر اساس مستندات کاملاً علمی و تأیید شده با طرح مخالفت می‌کردند و از طرف دیگر ساکنان منطقه که زندگی بخش زیادی از آنها وابسته به تالاب انزلی بود و با به مخاطره

بی‌اعتبار ساختن ادعای رقیب: اقدامات عملی در مناقشه سیاسی به صاحبان یک ادعا کمک می‌کند تا از قدرت کافی در چانه‌زنی سیاسی برخوردار باشند. ادعاساز برای اینکه شانس موفقیت در پذیرش ادعای خود را در بین مخاطبین بالا ببرد، باید ادعای رقیب خود را بی‌اعتبار سازد. سازمان‌های غیردولتی با توجه به اسناد و مدارک علمی که جمع‌آوری کرده بودند، موفق شدند ادعای مجریان پروژه بایوجمی را از جهاتی چون اقتصادی، محیط زیستی، قانونی و عقلانی بی‌اعتبار سازند. برای نفی اقتصادی پروژه بایوجمی، ادعاسازان به مضرات اقتصادی حاصل از این طرح در جامعه هدف پرداختند. به علاوه به مواردی چون پرهزینه بودن طرح و نابودی منافع حاصل از تالاب انزلی در آینده نزدیک تأکید کردند.

«طرح جامع مدیریت یکپارچه حفاظت از تالاب انزلی در سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۵ توسط آژانس جائیکا در ایران تهیه شد. طی سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۲ فاز اول طرح مدیریت اکولوژیک تالاب انزلی اجرا و فاز دوم از سال ۲۰۱۵ آغاز و قرار بود تا تابستان ۲۰۱۹ ادامه داشته باشد. اگرچه این طرح به طور کامل اجرایی نشد ولی به نتایج خوبی رسید ... اما به یک باره در سال ۱۳۹۷ برای اجرای بایوجمی در فاز اول قرارداد ۹۰۰ میلیارد تومانی منعقد شده بود، ...» (ایمان)

برای بی‌اعتبارسازی محیط زیستی بایوجمی، اتکا به اسناد علمی مربوط به کارشناسان محیط زیستی داخل و خارج از کشور، کافی بود. همه این اسناد بر غیرمحیط زیستی و به عبارت دیگر ضد محیط زیستی بودن آن تأکید داشتند. علاوه بر آن از آنجاکه تالاب انزلی در لیست تالاب‌های مونتر و کنوانسیون رامسر قرار دارد و به این معنا تالابی نیازمند توجه برای رفع مشکلات است، اجرای طرح بایوجمی مشکلات آن را دو چندان می‌کرد. از نظر قوانین محیط زیست نیز، اجرای هر پروژه در محیط زیست باید دارای مجوز و ارزیابی محیط زیستی باشد. به علاوه برخی سازمان‌ها و انجمن‌های محیط زیستی ملی و

نقش مهمی در رساندن موضوع بایوجمی به دستور کار سیاسی ایفا کرد. امام جمعه انزلی نیز به عنوان شخصیتی کاریزماتیک در جبهه مخالفان طرح قرار داشت. رئیس اداره محیط زیست و شورای شهر انزلی و برخی از شهرهای دیگر استان گیلان نیز افرادی بودند که به عنوان شخصیت‌های سیاسی تأثیرگذار بر روی تصمیم‌گیری درباره طرح بایوجمی، با این طرح مخالفت کرده و از ادعای سازمان‌های غیردولتی مبنی بر توقف طرح بایوجمی حمایت کردند.

«از یک جایی به بعد دیگه ما کارهای نبودیم، دادستان به‌سختی دنبال این بود که دستور توقف بایوجمی را بگیرد. از وقتی که از لحاظ اسناد علمی و نتایج آزمایش‌هایی که به دستور خودش بر روی مواد بایوجمی انجام شد، به این حقیقت رسید که این مواد برای موجودات زنده تالاب، مردم و ساکنان منطقه بسیار خطرناک است، دیگر مصمم شده بود که باید این پروژه متوقف شود ...» (میلاد)

علاوه بر مسؤولان محلی، برخی از شخصیت‌های تأثیرگذار در سیاست‌گذاری مثل رئیس قوه قضائیه، ستاد نانوی کشور و نهادهای بین‌المللی چون انجمن جاتیکا، کمیسیون بین‌المللی رامسر هم از توقف طرح بایوجمی حمایت کردند.

۵٫۶ روابط سازمان‌های غیردولتی با جامعه

سازمان‌های غیردولتی برای ایجاد آگاهی در زمینه اهداف خود و جلب همکاری از بین داوطلبان فردی و سازمانی، با افراد و گروه‌های جامعه ارتباط برقرار می‌کنند. مضامین مستخرج برای این مفهوم در جدول ۷ قابل مشاهده است.

افتادن تالاب، زندگی آن‌ها تحت‌الشعاع قرار می‌گرفت. برای اینکه ادعا، توجه مخاطبان را به خود جلب کند و از قدرت حمایت آن‌ها برخوردار شود باید از روشنی و وضوح کافی برخوردار باشند تا مخاطبان با شناخت دقیق ادعا، آن را مورد پذیرش قرار دهند.

تعارض بین گروه‌های سیاسی: گروه‌های ذی‌نفع و متعارض سیاسی که توان به تعویق انداختن یا توقف پروژه بایوجمی را داشتند، کمک زیادی در جهت موفقیت ادعا خواهند کردند. سازمان‌های غیردولتی حمایت گروه‌های مخالف با اجرای طرح بایوجمی را به سمت خود جلب کردند تا از این طریق از قدرت سیاسی آن‌ها در مرحله جنگ سیاست‌گذاری استفاده کنند.

«یکی از چیزهایی که خیلی در توقف طرح بایوجمی مؤثر بود و ما از آن به عنوان یک فرصت استفاده کردیم، شکاف بین قوه قضائیه و دولت بود. دولت را می‌توان نماینده سازمان محیط زیست دانست که به‌شدت پیگیر اجرای بایوجمی بودند. ولی بر خلاف آن، قوه قضائیه مخالف اجرای این طرح بود. شکاف بین این دو نهاد مؤثر که تصمیم نهایی را برای اجرا یا توقف بایوجمی می‌گرفتند، چیزی بود که ما با عنوان مخالفان اجرای بایوجمی باید از آن استفاده می‌کردیم تا بتوانیم نظرات خودمان را در تصمیم نهایی لحاظ کنیم ...» (سامان)

پیوند با کارآفرینان سازمانی: در ارتباط با مسأله بایوجمی، دو گروه از کارآفرینان سیاست‌گذاری در مناقشات مربوط به تصمیم‌گیری نقش داشتند که عبارت‌اند از: مقامات مسؤول محلی و مقامات مسؤول ملی و فراملی. دادستان شهرستان انزلی

جدول ۷. شبکه مضمونی ارتباطات در سازمان‌های غیردولتی

Table 7: Thematic network of communication in non-governmental organizations

تم پایه	تم سازمان‌دهنده	تم فراگیر
ارتباط بین اعضای سازمان	ارتباط درون‌سازمانی	ارتباط درون و برون سازمانی
ارتباط با افراد ذینفع	ارتباط برون‌سازمانی	
ارتباط با سایر سازمان‌ها		

ارتباط درون‌سازمانی: از آنجاکه سازمان‌های غیردولتی مردم‌نهاد همانند بنگاه‌ها و سازمان‌های دولتی و خصوصی دارای نیروی انسانی و کارمندان حقوق‌بگیر نیستند، اعضای که به صورت داوطلبانه با آنها همکاری می‌کنند، ستون این سازمان‌ها را تشکیل می‌دهند. مشاوره علمی با اعضا و سایر داوطلبان یکی از راه‌های مؤثر برای کسب اعتبار ادعا است.

«افرادی که با ما همکاری می‌کنند در گروه‌ها و دسته‌های مختلف قرار می‌گیرند. برخی در بخش‌های هنری و برخی در برنامه‌های آموزشی و ترویجی با ما همکاری می‌کنند. بعضی از اعضا کسانی هستند که ما آن‌ها را مثل منابع علمی و مشاوران خود در امور مختلف می‌دانیم و برای اهداف و برنامه‌های خود با آن‌ها مشورت می‌کنیم و برای مؤسسه دارای اهمیت بالایی هستند ... با متخصصانی که داوطلبانه با ما همکاری می‌کنند، هم هرچند وقت یک بار مخصوصاً وقت‌هایی که مشغول انجام یک فعالیت مهم هستیم جلسات مشاوره می‌گذاریم تا از تخصص آن‌ها استفاده کنیم.» (پونه)

ارتباط برون‌سازمانی: علاوه بر ارتباطاتی که مدیران سازمان‌های غیردولتی با اعضای سازمان خود برقرار می‌کنند، ارتباط با افراد خارج از سازمان هم بسیار مهم است. ارتباط برون‌سازمانی به صورت ارتباط با افراد و سایر سازمان‌های غیردولتی و دولتی انجام می‌شود. سازمان‌های غیردولتی عموماً از طریق ابزارهای ارتباط جمعی مثل رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی با مخاطبان عمومی خود ارتباط

برقرار می‌کنند. رمز موفقیت سازمان‌های غیردولتی این است که دارای ارتباط قوی با سایر سازمان‌های غیردولتی بوده و از تجمیع امکانات خود برای رسیدن به اهداف مورد نظرشان استفاده می‌کنند. به این صورت از هدر رفتن انرژی و منابع اندک خود جلوگیری می‌کنند و در عین حال کارهای تکراری انجام نمی‌دهند. جلسات چهارشنبه‌های آخرماه را سازمان‌های مورد مطالعه برای ارتباط بین سازمان‌های غیردولتی استان با یکدیگر تعیین کرده بودند. علاوه بر ارتباطات سازمان‌های غیردولتی با یکدیگر، ارتباط آن‌ها با ارگان‌ها و سازمان‌های دولتی، بالاخص ارگان‌های تأثیرگذار در سیاست‌گذاری‌ها، به آن‌ها کمک زیادی در جلب حمایت‌های دولتی می‌کند.

«کانکشنی که بین ان‌جی‌اوها ایجاد می‌شود، خیلی مهم است. شما کارها را به‌تنهایی نمی‌توانی انجام دهی بلکه نیاز به کمک سایر سازمان‌ها داری. شبکه‌ای که تشکیل می‌شود دستوری نیست بلکه دلی است و به این صورت ما از ظرفیت‌های هم استفاده می‌کنیم ... اصلاً برای انجام هر کاری این ارتباط و تعامل تیمی برای کسب دانش لازم است. توقف بایوجمی نتیجه همکاری همه ان‌جی‌اوها بود.» (پویا)

کلیه مضامین مستخرج از یافته‌های پژوهش و ارتباط بین آن‌ها به شکل یک نقشه مضمونی قابل ترسیم است که در شکل ۱ مشاهده می‌شود.

۶ بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با روش مطالعه موردی کیفی به خطوط اصلی اقدامات سازمان‌های غیردولتی در برساخت مسأله بایوجمی پرداخته و شاخص‌ها و مدل نهایی عملکرد آن‌ها را ترسیم می‌کند. سازمان‌های غیردولتی برای کسب موفق علمی در عرصه رقابت با موافقان اجرای بایوجمی، با صاحب‌نظران و ارگان‌های مختلف علمی ارتباطات گسترده‌ای برقرار می‌کردند. توانمندی حاصل از این ارتباطات علمی به آن‌ها این امکان را می‌داد که ادعای خود بر توقف اجرای بایوجمی را برای درک مخاطبین عام جامعه نیز تسهیل کنند. تطابق این بخش از نتایج با تحقیق شاروا^۱ (۲۰۱۵)، جاکو (۲۰۰۴) و شاطری و همکاران (۱۴۰۰) درباره نقش علم و اتاق‌های فکر مشهود است. یکی از فواید چشمگیر علم در ارتباط با جامعه، ایجاد علم شهروندی است. «نگرانی درباره بسیاری از مسائل محیط زیستی از زمانی آغاز می‌شود که شهروندان محلی به دنبال یافتن رابطه علمی بین این مسائل با عوامل موجود و تأثیرگذار هستند.» (هانینگان، ۱۳۹۸: ۱۴۳). جاکو (۲۰۰۴) علم شهروندی را به معنای درگیر کردن همه بخش‌های جامعه به منظور پرکردن شکاف‌های بین علم و جامعه، تحقیقات علمی و سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی می‌داند. اوزاوا (۱۹۹۶) نیز علم را کاشف اولیه مشکلات محیط زیستی، مکانیسم پاسخ‌گویی در مناقشات و ابزار متقاعدسازی رقیبان در منازعات می‌داند. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها در این بخش با نتایج تحقیقات (بلورز، ۱۹۹۳)، برنینگهام (۱۹۹۸)، جاکو (۲۰۰۴)، شاروا (۲۰۱۵) و شاطری و همکاران (۱۴۰۰) منطبق است و از لحاظ نظری، منطبق با نظریه‌های هانینگان (۱۹۹۵)، یرلی (۱۹۹۱) و جاسانوف (۱۹۸۷) است.

فنون بلاغتی سازمان‌های محیطی علاوه بر زبان محرک، تصویرپردازی بصری را نیز برای نشان دادن

شرایط تراژیک و هول‌انگیز حاصل از اجرای بایوجمی در تالاب انزلی شامل می‌شد. ساخت برچسب‌های متمایز برای نام‌گذاری یک مسأله محیط زیستی، منجر به برجسته کردن آن می‌شود. یافته‌های برنینگهام (۱۹۹۸) درباره برچسب‌های غرث عظیم برای صدای جاده، جاسپر و پولسن (۱۹۹۵) پوستر حیوانات غمگین، جاکو (۲۰۰۴) ساخت برچسب‌های تراژیکی چون چشمان روشن رودخانه و مرگ قلب رودخانه، آیکاوا^۲ (۲۰۱۷) اسامی نمادینی چون دهکده سرطانی و نصیره عبدالله و همکاران (۲۰۱۴) درباره قدرت بلاغی تصاویر، با نتیجه حاصل منطبق است. به علاوه سازمان‌های غیردولتی بسیاری از پیام‌های اخلاقی در زمینه رفتارهای محیطی، حفظ منابع محیط زیستی از جمله تالاب انزلی و به طور خاص بایوجمی را در قالب نثر فصیح و محتواهای بصری مثل نقاشی و تصویر به مخاطبین عرضه می‌کردند. جلب حمایت افراد صاحب نفوذ در بین مخاطبین از اقدامات بلاغتی دیگری بود که سازمان‌های غیردولتی به خوبی به اهمیت آن واقف بوده و به کار می‌گرفتند. یافته‌های تحقیق همچنین منطبق با نظریات اندیشمندی مثل هانینگان (۱۹۹۵)، ساتن (۱۳۹۷)، بست (۱۹۹۱) و یرلی (۱۹۹۱) است که بر کاربرد زبان و فنون بلاغی در برساخت مسائل تأکید دارند.

عملکرد رسانه‌های سازمان‌های غیردولتی بیانگر آن است که این کنشگران اهمیت تالاب را از جهات مختلف رسانه‌ای می‌کردند تا مخاطرات بایوجمی بیشتر مورد توجه قرار گیرد. اهمیت اقتصادی تالاب برای ساکنین از جمله موارد مورد اشاره فعالین بود. شبکه‌های اجتماعی این مزیت عمده را دارند که کنشگران در آن از آزادی بیشتری در ارسال پیام‌های خود برخوردارند. بنابراین می‌توانند زمینه‌های اقدام جمعی را نیز برای رسیدن به یک مقصود جمعی فراهم کنند. نتایج حاصل از شیوه ارتباطات رسانه‌ای سازمان‌های مورد مطالعه، با یافته‌های جاکو (۲۰۰۴)، هانینگان (۱۹۹۵) و برنینگهام (۱۹۹۸) منطبق است.

² Aikava, Y.

¹ Sharova, N.

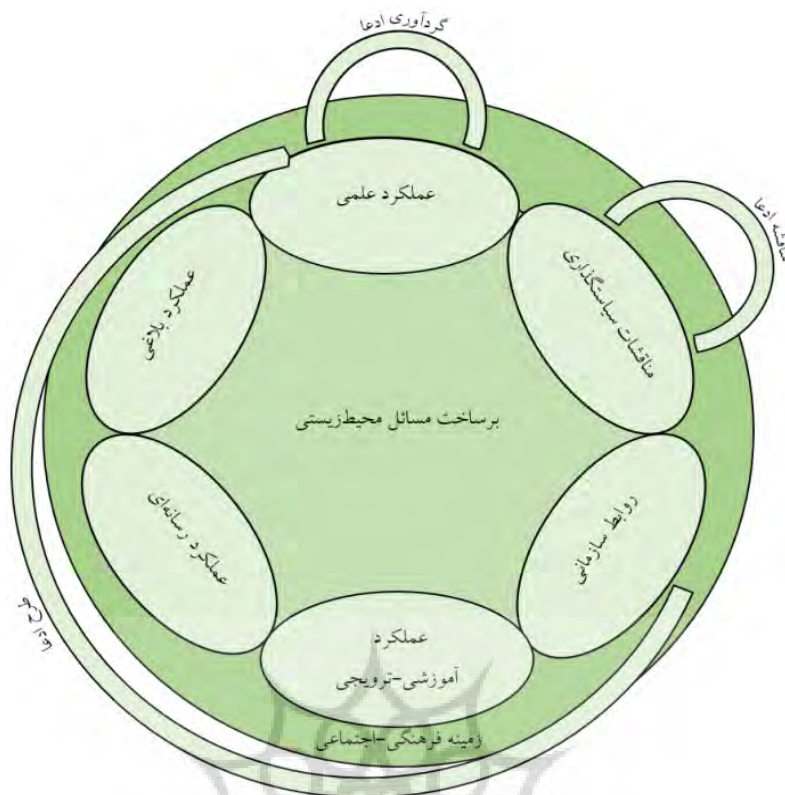
مهم‌ترین طرف‌های ارتباط این سازمان‌ها هستند. سازمان‌های غیردولتی مورد مطالعه عموماً زمینه‌های ارتباطی مؤثر را با اعضای ثابت و پیوسته خود و همچنین افرادی که می‌توانند تأثیر زیادی در اهداف سازمان داشته باشند، برقرار می‌کنند. ارتباط با افراد خارج از سازمان نیز دارای اهمیت بسیار است. ارتباط برون‌سازمانی به صورت ارتباط با افراد و یا سایر سازمان‌های غیردولتی و دولتی انجام می‌شود. یکی از مواردی مورد اشاره سازمان‌های غیردولتی، ارتباط کم با ارگان‌های دولتی اثرگذار در سیاست‌گذاری‌ها است. امکان ارتباط مؤثر با سازمان‌های دولتی برای آن‌ها دشوار است و در بسیاری از مواقع با موانعی که ارگان‌های دولتی در مقابل آن‌ها ایجاد می‌کنند، فعالیت‌هایشان متوقف می‌شود. یافته‌های تحقیقی در این قسمت با تحقیق بهاتی (2013)، هاشمی و همکاران (2019)، شاطری و همکاران (1400) منطبق است.

بنابراین سازمان‌های غیردولتی برای بر ساخت یک مسأله محیط زیستی، از طریق مطالعات علمی و جمع‌آوری اسناد، به شناخت آن پرداخته و در ادامه با به‌کارگیری رسانه، آموزش و ترویج، شیوه‌های بلاغی و ارتباطات سازمانی با افراد و سازمان‌های مخاطب و سیاست‌گذار، به ارائه مسأله مورد نظر در جامعه هدف می‌پردازند. با پذیرش مسأله در بین مخاطبین، در آخرین مرحله که طرح مسأله در منازعه سیاسی مربوط به تصمیم‌گیری است، به رقابت با رقیبان برخاسته و در صورت جلب سیاست‌گذاران، فرآیند بر ساخت مسأله کامل شده و تصمیم متناسب با آن گرفته می‌شود. کل این فرآیند در شکل ۲، قابل نمایش است.

لازمه انجام رفتارهای متناسب و سازگار با محیط زیست در یک جامعه، رواج ارزش‌ها و هنجارهای محیطی در جامعه است. سازمان‌های غیردولتی با انجام فعالیت‌های نمادینی که رفتارهای محیط زیستی را به نمایش می‌گذارند، پیام‌های اخلاق محیط زیستی را به مخاطبان انتقال می‌دهند. با ایجاد ارتباط بیشتر با مردم جامعه میزان اعتماد نهادی آن‌ها را افزایش داده و از این طریق میزان گرایش افراد به سمت رفتارهای محیطی را افزایش می‌دهند.

ادعاساز برای اینکه شانس موفقیت در پذیرش ادعای خود را بالا ببرد، باید ادعای رقیب را بی‌اعتبار سازد. پروژه بایوجمی از جهاتی چون اقتصادی، محیط زیستی، قانونی و عقلانی، توسط سازمان‌های غیردولتی بی‌اعتبار شد. این سازمان‌ها برای تأثیرگذاری بر روی سیاست‌گذاری نهایی درباره مسأله بایوجمی، باید وارد چانه‌زنی‌های سیاسی گروه‌های متعارض و ذی‌نفع سیاسی شوند. آن‌ها باید بتوانند حمایت گروه‌های مخالف بایوجمی را به سمت خود جلب کنند تا از قدرت سیاسی آن‌ها در مرحله جنگ سیاست‌گذاری استفاده کنند. این بخش از یافته‌ها نیز با نتایج تحقیق جاکو (2004)، برنینگهام (1998) و ضابطیان و موسوی (1400) مطابقت دارد.

بخش زیادی از توانمندی سازمان‌های غیردولتی از ارتباطاتشان با جامعه ناشی می‌شود. سازمان‌های غیردولتی برای دستیابی به بسیاری از اهداف سازمانی خود لازم است که با افراد، گروه‌ها و سازمان‌های مختلف ارتباط برقرار کنند. ذی‌نفعان و داوطلبان عضویت، سازمان‌های دولتی و غیردولتی

شکل ۲. مدل برساخت مسائل محیط زیست به عاملیت سازمان‌های غیردولتی

Figure 2: Model of construction of environmental issues to the agency of non-governmental organizations

منابع مالی

مقاله حاضر حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

مقاله مستخرج از رساله دکتری با راهنمایی اساتید راهنما است.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافی توسط نویسندگان مطرح نشده است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود این برساخت درون زمینه اجتماعی و فرهنگی جامعه انجام می‌شود. مراحل مختلف جمع‌آوری، طرح و مناقشه ادعا، جدا از یکدیگر نیستند، بلکه همپوشانی و تعامل دارند. کانون اصلی جمع‌آوری ادعا در اسناد معتبر علمی قرار دارد. ادعاساز با عملکردهای علمی، بلاغی، آموزشی-ترویجی، رسانه‌ای و ارتباطات سازمانی به طرح ادعا می‌پردازد و در نهایت کانون مناقشه سیاسی در سیاست است. با طی اصولی این مراحل، برساخت مسأله مورد ادعا با موفقیت انجام می‌شود و در عرصه عمومی مورد توجه قرار می‌گیرد.

منابع

- عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن و شیخزاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۲۵(۲)، ۱۹۸-۱۵۱.
- فلیک، اووه (۱۳۹۴). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشرنی. (سال اصلی اثر چاپ شده ۲۰۰۸).
- کرسول، جان (۱۳۹۴). *پویش کیفی و طرح پژوهش*. ترجمه حسن دانایی فرد. تهران: نشر صفار. (سال اصلی اثر چاپ شده ۲۰۱۷).
- لطفی، بهنام و رازقی، نادر (۱۳۹۸). تحلیل برجسته‌سازی مسائل اجتماعی در سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی استان تهران. *رفاه اجتماعی*، ۱۹(۷۴)، ۳۲۳-۳۶۵.
- محمدی، سعدی؛ منوچهری، سوران و طلعتی، مرضیه (۱۳۹۶). نقش انجمن‌های مردم‌نهاد در توسعه ظرفیتی جامعه محلی در راستای حفاظت محیط زیست روستایی (مورد مطالعه: انجمن زیست‌محیط سبز چیا). *فصل‌نامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۶(۱)، ۸۳-۹۹.
- هانینگن، جان (۱۳۹۸). *جامعه‌شناسی محیط زیست*. ترجمه صادق صالحی. تهران: انتشارات سمت. (سال اصلی اثر چاپ شده ۲۰۰۶).
- Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faqih, A., & Sheikhzadeh, M. (2011). Thematic analysis and the network of themes: a simple and efficient way to explain patterns in qualitative data. *Strategic management thought*, 5(2), 151-198. [In Persian].
- ایمان، محمدتقی (۱۳۹۱). *روش‌شناسی تحقیقات کیفی*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- زاهدی، محمد جواد (۱۳۸۸). *نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه پایدار*، تهران: انتشارات مازیار.
- ساتن، فلیپ دبلیو (۱۳۹۷). *درآمدی بر جامعه‌شناسی محیط زیست*. ترجمه صادق صالحی. تهران: انتشارات سمت. (سال اصلی اثر چاپ شده ۲۰۰۷).
- شاطری، پروانه؛ صالحی، صادق؛ محسنی، رضاعلی و شریفی، منصور (۱۴۰۰). سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی و شیوه‌های جلب مشارکت اعضا (مطالعه سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی تهران با رهیافت نظریه بنیادی). *جامعه‌شناسی کاربری*، ۸۲(۲)، ۹۱-۱۲۸.
- صالحی، صادق و غلامدوست اشکیکی، عاطفه (۱۳۹۲). ارزیابی مدل مدیریت مشارکتی تالاب‌ها از نظر محلی (مطالعه موردی: تالاب انزلی، گیلان). *فصل‌نامه علوم محیطی*، ۱۱(۱)، ۱۰۵-۱۱۸.
- ضابطیان، بهرنگ و موسوی، مرضیه (۱۴۰۰). بررسی سازوکارهای بر ساخت مسائل محیط زیستی، مورد مطالعه: کارزار مردمی توقف تونل بهشت‌آباد. *برنامه‌ریزی رفاه توسعه اجتماعی*، ۱۲(۴۹)، ۱۷۴-۲۱۷.
- Aikava, Y., (2017). Environmental NGOs and environmental pollution in China. In H. Kitagawa (Ed.). *Environmental policy and governance in china* (pp177-194). Japan: Tottori University of Environmental Studies.
- Beck, U. (1996). World risk society as cosmopolitan society? *Ecological*

- questions in a framework of manufactured uncertainties. *Theory, culture and society*, 13(4), 1-32.
- Benton, T. (1994). Biology and social theory in the environmental debate. In Redclift and Benton (Eds.). *Social theory and the global environment*. (pp.28-50). London: Routledge.
- Best, J. (1989). Afterword: extending the constructionist perspective: a conclusion – and an introduction. In J. Best (Ed.), *Images of Issues: Typifying contemporary social problems*. New York: Aldine de Gruyter.
- Bhati, A. (2013). Role of public relations for effective communications in NGOs. *International journal of scientific research*, 2(11), 338-340.
- Blowers, A. (1993). Environmental policy: the quest for sustainable development. *Urban Studies*, 30(4/5), 775-796.
- Braun, V. & Clarke, V. (2008). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Brown, P. (1995). Naming and framing: the social construction of diagnosis and illness. *Journal of health and social behaviour*, (Extra Issue), 34-52.
- Buijs, A. E., (2009). Public support for river restoration. A mixed-method study into local residents support for and framing of river management and ecological restoration in the Dutch floodplains. *Journal of Environmental Management*, 90: 2680-2689.
- Burningham, K. (1998). A noisy road or noisy resident?: a demonstration of the utility of social constructionism for analysing environmental problems. *The Sociological review*, 46(3), 536-565.
- Creswell, J. W. (2015). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. (Danaiifard, H., Kazemi, H., Tranc). Tehran: Nashr- e Nay. [In Persian].
- Crowfoot, J. & Wondolleck, J. (1990). *Environmental disputes: community involvement in conflict resolution*. Washington: Island Press.
- Dalton, R. J. (2015). Waxing or waning? The changing patterns of environmental activism. *Environmental Politics*, 24(4), 530-552.
- Dickens, P. (1992). *Society and Nature: Towards a Green Social Theory*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Dunlap, R. E. & Catton, W. R. (1997). Environmental sociology. *Annual review of sociology*, 5, 243-273.
- Flick, U. (2015). *An introduction to qualitative research*. (Jalili, H., Tranc). Tehran: Nashr- e Nay. [In Persian].
- Hanke, R., Gray, b., & Putnam, L., (2002). Differential framing of environmental disputes by stakeholder groups. Bolton Hall 102, Texas A&M University College Station.
- Hannigan, J. (2019). *Environmental sociology* (Salehi, S., Trance). Tehran: Entesharat- e SAMT. [In Persian].
- Hannigan, J. A. (1995). *Environmental sociology: a social constructionist perspective*. London: Routledge.
- Harding, R. (1998). *Environmental decision-making: the roles of scientists, engineers and the public*. Sydney: The Federation Press.

- Hashemi, F., Sadighi, H., Chizari, M., & Ab-basi, E. (2019). The Relationship between NGOs and government in Iran. *Heliyon*, 5, 1- 6.
- Hilgartner, S., & Bosk, C. (1988). The Rise and fall of social problems: a public arenas model. *American journal of sociology*, 94(1), 53-78.
- Iman, M. (2012). *Methodology of qualitative researches*. Qom: Research institute of Hawzah & University. [In Persian].
- Jakku, E. (2004). *Murky waters? science, politics and environmental decision-making in the brisbane river dredging dispute*. (Doctoral dissertation). Australian school of environmental studies.
- Jasanoff, S. (1987). Contested boundaries in policy-relevant science. *Social studies of science*, 17 (2), 195-230.
- Jasper, J. m., & Poulsen, J. D. (1995). Recruiting strangers and friends: Moral shocks and social networks in animal rights and anti-nuclear protests. *Social problems*, 42(4), 493-512.
- Liberatore, A. (1995). The social construction of environmental problems. *Environmental policy in an international context*, 1, 59-83.
- Lotfi, B., razeghi, N. (2019). Analysis of technics and types of vulnerable groups problems construction by Tehran Province NGOs. *Refahj*, 19(74), 325-368. [In Persian].
- MacNaughton, A., & Martin, J. (2002). Managing environmental conflict and disputes for improved EDR results. In A. MacNaughton and J. Martin (Eds.). *Environmental dispute resolution: an Anthology of practical solutions*. Chicago: Section of environment, energy and resources book publications committee. American bar association.
- Mohammadi, S., Manoochehri, S., Talati, M. (2017). Role of non-governmental associations in the development of local community capacity to protect the rural environment (case study: Chia green environment community). *Environmental education and sustainable development*, 6(1), 83- 99. [In Persian].
- Mulcahy, A. (1995). Claims-making and the construction of legitimacy: press coverage of the 1981 Northern Irish hunger strike. *Social problems*, 42 (4), 449-467.
- Nasirah Abdullaha, A., Husaina, K., Bokharia, M., Jano, z., Kamarudina, M. F., & Shamsuri Md Saada, M. (2014). Malaysian environmental NGOs on the world wide web: communicating campaigns through the power of photographs. *Procedia - social and behavioral sciences*, 155, 136-140.
- Ozawa, C. (1996). Science in environmental conflicts. *Sociological Perspectives*, 39 (2), 219-230.
- Potter, J. (1996). Discourse analysis and constructionist approaches: theoretical background. in J. Richardson (Ed.). *Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences*, leicester. England: BSP Books.
- Qiaoan, R. (2018). Harmony at play environmental ngos policy advocacy china, Civil Society in East Asian Countries: Contributions to democracy, peace and sustainable

- development. *Proceedings of the conference*.
- Rai Singh, H., & Abdul Rahman, S. (2010). An approach for environmental education by non-governmental organizations (NGOs) in biodiversity conservation. *Procedia - social and behavioral sciences*, 42, 144-152.
- Salehi, S., Qolamdoust, A. (2013). Assessment of a model of collaborative management for wetlands from a community viewpoint (case study: Anzali Wetlands). *Environmental Sciences*, 11(1), 105-111. [In Persian].
- Sharova, N. (2015). Australia's flirtation with climate policy: role of industry groups, environmental NGOS, think tanks, and public opinion. (Doctoral dissertation). The University of Wyoming.
- Shateri, P., Salehi, S., Mohseni, R. M., Sharifi, M. (2021). Environmental non-governmental organizations and ways for attracting new members (a study of Tehran's non-governmental organizations using the fundamental theory approach. *Journal of Applied Sociology*, 82(2), 217-274. [In Persian].
- Sutton, P. W. (2018). *Environmental sociology* (Salehi, S., Trans.). Tehran: Entesharat- e SAMT. [In Persian].
- Yearley, S. (1991). *The Green Case: a sociology of environmental issues, arguments and politics*. London: HarperCollins Academic.
- Yearley, S. (2002). The social construction of environmental problems: a theoretical review and some not-very-Herculean Labours. in R. Dunlap, F. Buttel, P. Dickens and A. Gijswijt (Eds.). *Sociological theory and the environment: classical foundations, contemporary insights*. Lanham and Oxford: Rowman and Littlefield.
- Zabetiyan, B., & Mosavi, M. (2021). The study of sociology in relation to mechanisms of construction in environmental problems the study will be focused on: the effort and actions of people due to stopping Behesht Abad tunnel. *Journal of Social Development & Welfare Planning*, 12(49), 217-274. [In Persian].
- Zahedi, M. J. (2009). *The role of non-governmental organization in sustainable development*, Tehran: Maziar. [In Persian].

پژوهش‌های انسانی
مجموعه علمی و پژوهشی
پژوهش‌های انسانی
پژوهش‌های انسانی